

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1960

Τὸ διαρρεῖσαν ἔτος ὑπῆρξεν ἔτος μεταβολῶν καὶ ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Αὕτη ἀπεσπάσθη ἐκ τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ ὑπῆχθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, γεγονός τὸ ὁποῖον ἐχαιρετήθη ὡς προαγωγή τοῦ ὅλου κλάδου.

Ἡ Κρήτη ἐχωρίσθη καὶ πάλιν εἰς δύο ἀρχαιολογικὰς περιφερείας, τὴν ἸΕην καὶ ἸΣΤην, καὶ ὁ ἐπιμελητὴς Στ. Ἀλεξίου, προαχθεὶς εἰς ἔφορον, ἀνέλαβε τὴν δευτέραν τῆς Δυτ. Κρήτης. Εἰς ἀντικατάστασίν του μετετέθη εἰς Ἡράκλειον ἐξ Ἀτικῆς ὁ ἐπιμελητὴς Κωνσταντῖνος Δαβάρας. Ἀφ' ἑτέρου, ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Μύρων Μιχαηλίδης ἀντικατέστησε τὸν ἐπιμελητὴν Κ. Καλοκύρην, μετατεθέντα εἰς Ἀθήνας καὶ ἀναλαμβάνοντα τὴν διεύθυνσιν τῆς Δ' Ἐφορείας Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχαιοτήτων Νήσων.

Εἰς τὸ κτήριον τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου ἀπεπερατώθησαν καὶ κατὰ τὰς λεπτομερείας αἱ νέαι μεγάλαι ἀποθήκαι. Οὕτω βαίνει πρὸς ὀριστικὴν λύσιν τὸ πρόβλημα τῆς ἀποθηκεύσεως τῶν ἀπειραρίθμων ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀποσυμφορήσεως τῶν ἐργαστηρίων καὶ αἵθουσῶν μελέτης. Παραλλήλως διεμορφώθη ὁ περίβολος τοῦ Μουσείου διὰ κατασκευῆς κιγκλιδώματος καὶ πεζοδρομίου καὶ διὰ φυτεύσεως 100 καλλωπιστικῶν δενδρουλλίων. Ἀφ' ἑτέρου, ἀνεβλήθη καὶ πάλιν ἡ συμπλήρωσις τῆς ἐπιγραφικῆς Συλλογῆς, τοῦ Μουσείου, ἡ κατασκευὴ τοῦ μικροῦ ἀμφιθεάτρου εἰς τὸν χῶρον ἐπὶ τοῦ ἔναντι τοῦ Μουσείου προμαχῶνος καὶ ἡ σύνδεσις ταύτης διὰ γεφύρας μετὰ τοῦ κυρίως Μουσείου.

Σημαντικὴ πρόοδος ἐτελέσθη εἰς τὸ ἔργον ἐπανεκθέσεως τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, διὰ δαπανηθέντος συνολικῶς ποσοῦ 415.000 δραχ. Συνεπληρώθη ἡ τουριστικὴ ἔκθεσις διὰ προσθήκης νέων ἀξιολόγων ἀντικειμένων, προπαρεσκευάσθη ἡ ἔκθεσις τῆς νέας πτέρυγος καὶ ἐπληρώθησαν αἱ νέαι αἵθουσαι τῆς Ἐπιστημονικῆς Συλλογῆς διὰ τοξινομήσεως μεγάλου ἀριθμοῦ νέων ομάδων ἀρχαίων καὶ διὰ κατασκευῆς πολλῶν νέων δρυίνων κρυσταλλοφράκτων προθηκῶν. Διὰ τῆς ἀρχαιολόγου Αἰκ. Μαυριγιαννάκη ἤρχισεν ἡ τοξινόμησις τοῦ περιεχομένου τῶν ἀποθηκῶν, ὅπου ἐτοποθετήθησαν μεταλλικὰ ράφια τύπου Dexion, ἀξίας 150.000 δραχ. Συνεχίσθη ἡ ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἐργασία τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν μινωικῶν τοιχογραφιῶν. Ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ εἰδικευμένου ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη, πρόεβη εἰς μίαν νέαν ἀνασύνθεσιν τριῶν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἐξ αὐτῶν, τῆς μεγάλης συνθέσεως τῆς περιλαμβανούσης τὴν «Παριζιάναν», τῆς τοιχογραφίας τῶν αἰλούρων ἐκ τῆς Ἐπαύλεως τῆς Ἁγίας Τριάδος καί, τέλος, τοῦ Κροκοσυλλέκτου. Μελέτη σχετικὴ πρὸς τὴν ἀνασύνθεσιν τῆς πρώτης ἐδημοσιεύθη ἤδη εἰς τὰ Κρητικὰ Χρονικά. Διὰ τὸν κροκοσυλλέκτην ἐπεβεβαιώθη ὀριστικῶς ὅτι πρόκειται περὶ πιθήκου καὶ ὄχι παιδός, ὅπως ἐπίστευον πολλοί. Ἡ τοιχογραφία ἐμεγάλωσε σημαντικῶς διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ προσθήκης νέων τεμαχίων, εἰς τὰ ὁποῖα εἰκονίζεται καὶ δεύτερος πίθηκος ἀντωπὸς πρὸς τὸν πρῶτον, ὡς καὶ κάλαθος πλησίον τῆς κεφαλῆς του.

Διὰ τῆς προσλήψεως καὶ νέων ἐκτάκτων τεχνιτῶν, τῶν Κ. Βιτωράκη, Γ. Ἡλιάκη καὶ Κ. Κωνσταντάκη, ἐξηκολούθησεν ἡ ἐντατικὴ ἐργασία εἰς τὰ ἐργαστήρια τοῦ Μουσείου, ὅπου ἀποκατεστάθησαν πολλαὶ ομάδες τῶν νέων καὶ παλαιῶν ἀνασκαφῶν Οὕτως ἀνεσυνεκροτήθησαν τὰ ἀγγεῖα τῆς Μυρσίνης, τῆς Φορτέτσας καὶ διάφορα ἄλλα γεωμετρικὰ, τὰ ὑπονεολιθικὰ τῆς Φουρνῆς, τὰ

ἀγγεῖα καὶ οἱ πίθοι ἐκ Χόνδρου Βιάννου καὶ ἐγένετο νέα ἐργασία εἰς τὰ σφουρήλατα τῆς Δρήρου, εἰς πολλὰ τῶν χαλκῶν τῆς ἐκθέσεως καὶ τῶν ἀποθηκῶν καὶ τέλος εἰς τὰ χαλκᾶ τῆς ὀμάδος τῆς Ἀγ. Γαλήνης. Τεχνικὸν ἐπίτευγμα ἀπέτελεσεν ἡ στερέωσις καὶ ἔκθεσις τῶν σκελετῶν τῶν ἀνευρεθέντων ἐντὸς σαρκοφάγων λαξευτοῦ τάφου εἰς Ἀρχάνες. Ἐκ παραλλήλου, οἱ τεχνίται τῶν ξένων Σχολῶν ἀπεκατέστησαν τὰ πολυπληθῆ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἀποκατάστασιν εἰργάσθη ὁ εἰδικευμένος ζωγράφος Θωμᾶς Φανουράκης. Ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως ἦτο ἡ ἐργασία τοῦ ζωγράφου Κ. Πετράκη, διορθώσαντος τὰς παλαιὰς συμπληρώσεις πολλῶν ἀγγείων, ἐν πολλοῖς ἀκαλαισθήτους ἢ ὑπερβολικῶς ὁμοίας πρὸς τὰ ἀρχαῖα μέρη καὶ πλαστογραφούσας τοιοῦτοτρόπως τὸ σύνολον.

Συνεχίσθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος καὶ τοῦ ζωγράφου Θωμᾶ Φανουράκη ἡ προπαρασκευὴ τοῦ Corpus τῶν μινωικῶν σφραγίδων καὶ σφραγισμάτων, ἐκδιδομένου ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Μαγεντίας, διὰ περαιτέρω μελέτης, ταξινομήσεως καὶ σχεδιάσεως τοῦ ὕλικου.

Διάφορα νέα βιβλία ἀπέκτησεν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου, καθισταμένη βαθμηδὸν ἀξιόλογον βοήθημα ἀρχαιολογικῆς μελέτης.

Τέλος, ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρρα κατεγράφη εἰς τὰ εὐρετήρια μέγας ἀριθμὸς ἐκ τῶν ἀκαταγράφων ἀντικειμένων τοῦ Μουσείου.

Τὸ ἐν Ἡρακλείῳ Ἱστορικὸν Μουσεῖον Κρήτης ἀπέκτησε πολλὰ καὶ ἀξιόλογα νέα ἀντικείμενα τοῦ κύκλου τῆς ἀρμοδιότητός του. Σχετικῶς διαλαμβάνει ἡ ἔκθεσις πεπραγμένων τῆς Ἐταιρείας Κρητικῶν Ἱστορικῶν Μελετῶν.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς Ἀρχαιολογικὰς Συλλογὰς Νεαπόλεως καὶ Ἱεραπέτρας, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν οὐσιαστικῶς στάσιμοι, ἰκανὴ πρόοδος συνετελέσθη εἰς τὰ λοιπὰ Μουσεία τῆς Κρήτης. Οὕτω, διὰ τὸ Μουσεῖον Ἀγίου Νικολάου διερρυθμίσθη χῶρος λίαν ἱκανοποιητικῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ Δημαρχείου, περιλαμβάνων δύο αἰθούσας καὶ ἀποθήκην. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα καὶ ἀρχαιοφιλίαν τοῦ δημάρχου κ. Ρούσσου Καπετανάκη. Ἐνταῦθα ἐστεγάσθησαν τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν Ὀλοῦντος καὶ Κριτσᾶς, τὰ ὁποῖα καὶ ἀνεσυγκροτήθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τεχνιτῶν τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

Τὸ Μουσεῖον Χανίων δὲν μετεφέρθη εἰσέτι εἰς τὸν ἀναστηλούμενον ναὸν τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου, ἐγένετο ὅμως σημαντικὴ ἐργασία προκαταρκτικῆς ταξινομήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν ἀρχαιοτήτων του, κυρίως τῶν ἀγαλμάτων τῶν ἀνασκαφῶν Λισσοῦ καὶ Ἀπτέρας, ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Στυλιανοῦ Ἀλεξίου καὶ τοῦ ἀρχιτεχνίτου Ζαχ. Κανάκη. Τὸ τέμενος, ἔνθα στεγάζεται νῦν τὸ Μουσεῖον, θὰ μετατραπῆ μετὰ τὴν ἐκκένωσίν του εἰς τουριστικὸν περίπτερον. Σημειωτέον ὅτι διὰ τῆς ἐν Χανίοις ἐγκαταστάσεως τοῦ νέου ἐφόρου Στ. Ἀλεξίου ἀνεζωογονήθη ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῆς περιοχῆς ὡς καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Χανιωτῶν διὰ τὰ ἀρχαῖα, πολλὰ δὲ ἀντικείμενα παρεδόθησαν οὕτω εἰς τὸ Μουσεῖον.

Τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνου ἀπέκτησε τὰ εὐρήματα τῆς ὑποβρυχίου ἐρεῦνης τῆς Ἀγίας Γαλήνης, καθιστάμενον οὕτω ἀξιόλογον καὶ διὰ τὰς συλλογὰς χαλκῶν ἀντικειμένων καὶ νομισμάτων.

Εἰς τὸ Ἡράκλειον ἰδρύθη νέα ἰδιωτικὴ ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ κ. Ν. Μεταξᾶ, τῆς ὁποίας προβλέπεται ταχεῖα ἡ ἀνάπτυξις.

Εὐρὺς ὑπῆρξεν ὁ καθ' ἄριστον τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Οὕτω, πλὴν τῆς Κνωσοῦ, Ἁγ. Τριάδος, Τυλίσου, Μεγάρου Νίρου καὶ κυρίως τῶν Μαλίων, ἐκαθαρίσθησαν ριζικῶς διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρου καὶ τὰ Γουρνια. Ἡ μινωικὴ πολίχνη ἔλαβε νέαν ὄψιν διὰ τῆς ἀποκαλύψεως μεγάλων ἐκτάσεων δαπέδων οἰκιῶν καὶ λιθοστρώτων τῶν ὁδῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως μεγάλων ὄγκων χωμάτων ἐκ τῆς κεντρικῆς πλατείας, ἅτινα εἶχον συσσωρευθῆ κατὰ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνασκαφῶν διαρρέυσαντο ἡμῖον αἰῶνα.

Ἰκανοποιητικῶς ἐπροχώρησαν τὰ ἔργα ἀποκαταστάσεως ἀρχαιολογικῶν χώρων.

Εἰς Κνωσὸν αἱ ἐργασίαι ἐγένοντο διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος, τεχνικῶς ἐπιβλέποντος τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχ. Κανάκη. Συνεχίσθη τὸ ἔργον ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἀνακτόρου, ἰδίως εἰς τὴν νοτιαν εἴσοδον, τὰς περὶ αὐτὴν οἰκίας καὶ τὴν βαθμιδωτὴν στοάν, ὅπου διὰ πρώτην φορὰν ἐγένετο συστηματικὴ στερέωσις καὶ ἀποκατάστασις, ἀνακαλυφθέντων καὶ νέων τμημάτων αὐτῆς.

Εἰς τὸ μινωικὸν μέγαρον Νίρου ἐγένετο συστηματικὴ στερέωσις τῶν δαπέδων καὶ τοίχων, τῶν πλακοστρώτων οὐλῶν, τῶν ὀρθομυρμαρώσεων κλπ. Ἰδίως διεσαφήθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου διὰ τῆς γενικῆς ἐργασίας τὸ σύστημα ἀποθηκῶν μετὰ τοῦ διαδρόμου των καὶ ἡ παρακειμένη κλίμαξ πρὸς τὸν ἄνω ὄροφον. Ἀπεμακρύνθησαν πάντα τὰ νεωτερικὰ εἰσέβια τὰ καταλαμβάνοντα μέρος τῆς αὐλῆς καὶ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς ζώνης ἐκ τῶν παρακειμένων ἀγρῶν κατέστη δυνατόν νὰ κατασφαιλισθῆ ὁ χώρος διὰ περιφράξεως.

Εἰς Μάλια, ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐκτάσεως τοῦ Ἀνακτόρου ἐστερεώθησαν καὶ ἀποκατεστάθησαν τὰ δάπεδα, οἱ τοῖχοι καὶ αἱ κλίμακες. Διεσαφήθη τὸ δάπεδον τῶν βορείων ἀποθηκῶν καὶ συνεπληρώθησαν αἱ βάσεις τῶν παραστάδων τοῦ πολυθύρου μεγάρου. Εἰς τὴν νοτιαν πτέρυγα ἀποκατεστάθησαν τὰ ὑπερβολικῶς ἀνεσκαμμένα παλαιότερον δάπεδα. Τελος ἐγένετο ἀποχωμάτωσις καὶ στερέωσις ἐκτάσεως εἰς τὸ ΒΔ. τμήμα τῆς δυτικῆς αὐλῆς καὶ ἀποκατεστάθη συστηματικῶς ἡ πομπικὴ ὁδὸς καὶ τὸ πλακόστρωτον. Εἰς τὰς ἐργασίας συνέβαλον ἡ ἀρχαιολόγος Αἰκ. Μαυριγιαννάκη καὶ ὁ ἀρχιτεχνίτης Ζαχαρίας Κανάκης.

Εἰς Φαιστόν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς ἐγένοντο αἱ ἀπαραίτητοι ἐργασίαι στερεώσεως τῶν ἀποκαλυφθέντων.

Διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐνετικῶν τειχῶν Ἡρακλείου ἤρχισαν αἱ προεργασίαι κατασκευῆς τῆς γεφυρώσεως τοῦ ρήγματος τοῦ παρὰ τὴν πύλην Βηθλέμ, κατόπιν δὲ ἀπομακρύνσεως οἰκογενειῶν τινῶν κατεδαφίσθη σειρὰ προχείρων οἰκοδομημάτων ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὅπου ἡ γεφύρωσις.

ἤρχισεν ἡ Δ' φάσις ἀναστήλωσεως τοῦ Ἀγίου Μαρκοῦ Ἡρακλείου, ὑπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος, διὰ τῆς διαμορφώσεως τοῦ προστώου καὶ συμπληρώσεως τῶν μωσαϊκῶν πλακῶν τῶν δαπέδων, ὡς καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς βοηθητικῶν χώρων εἰς τὴν νοτιαν αὐλήν.

Εἰς τὴν Παναγίαν Σταυροφόρων Ἡρακλείου ἐκαθαρίσθη ὁ χώρος καὶ ἀπεκαλύφθησαν ἰκανὰ δάπεδα.

Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἀναστήλωσις τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου Χανίων ὅπου διεμορφώθη ἡ ἀνατολικὴ θύρα τῆς εἰσόδου, ἡ ἐσωτερικὴ αὐλὴ καὶ τὸ παρ' αὐτὴν παράρτημα, ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐπίβλεψιν τοῦ Νομομηχανικοῦ κ. Κωνστ. Λασιθιωτάκη.

Ἀνεστηλώθη ὁ βυζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας Κερᾶς Χρωμοναστηρίου Ρεθύμνης, τὸ πλεῖστον ἐρειπωμένος, διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Βυζαντ. Ἀρ-

χαιοτήτων Μ. Μιχαηλίδου, οὕτω δὲ περιεσώθησαν αἱ ὑπάρχουσαι τοιχογραφίαι, αἱ ὁποῖαι ἄλλως θὰ κατέπιπτον.

Ὁ αὐτὸς ἐπιμελητὴς προέβη εἰς τὴν στερέωσιν καὶ ἀνακεράμωσιν τῆς στέγης τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ξιφηφόρου εἰς Ἀποδοῦλου Ἀμαρίου Ρεθύμνης.

Μεγάλου ἐνδιαφέροντος ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀνὰ τὴν νῆσον ἀνασκαφῶν, τόσον τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ὅσον καὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν.

Α) Ἀνασκαφαὶ τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιολ., Ὑπηρεσίας.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφικὴ δρασίς εἰς τὴν Κεντρικὴν Κρήτην: Εἰς Ἀρχάνες οἱ τυχαίως ἀνακαλυφθέντες εἰς θέσιν Ἀνήφορος δύο λαξευτοὶ ΥΜΙΙ τάφοι ἀνεσκάφησαν διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς Αἰκ. Μαυριγιαννάκη. Κατ' ἀρχὰς περισυλλεγὴ κιβωτιόσχημος μὲ ἐξίτηλον διακόσμησιν λάρναξ, ἐξαχθεῖσα ἐκ τοῦ ἐνὸς τῶν τάφων ὑπὸ τῶν ἀνευρόντων τοῦτον χωρικῶν, ὁμοῦ μετὰ συνοδευοῦσης ραμφιδοστόμου προχοῖσκης, δοθέντος ὅτι τὸ μέγεθος τῆς λάρνακος ἦτο σμικρότατον, τὰ δὲ ὅσῃ ἀνήκον εἰς ἐνήλικα, εἶναι φανερόν ὅτι ἡ λάρναξ ἐχρησιμοποιήθη ὡς ὀστεοφυλάκιον. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ τάφου τούτου εὐρέθησαν δύο βόθροι μὲ τοὺς εἰς συνεσταλμένην στάσιν νεκροὺς εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ κρανίον τοῦ ἐνὸς κατηθύνετο πρὸς Νότον, τοῦ δὲ ἐτέρου πρὸς Δυσμᾶς. Τρίτος βόθρος ἐκαλύπτετο ὑπὸ ἀνεστραμμένης ἐλλειψοειδοῦς λάρνακος ΜΜ χρόνων, ἐπαναχρησιμοποιηθείσης. Ὁ νεκρὸς, ἄριστα διατηρούμενος, εἶχε τὸ κρανίον πρὸς Νότον καὶ ἔφερεν ἀπλοῦν χάλκινον δακτύλιον εἰς ἓνα τῶν δακτύλων. Λόγω τῆς ἀρίστης του διατηρήσεως ὁ σκελετὸς οὕτως, στερεωθεὶς διὰ τεχνικῶν μέσων, ἀπεσπᾶσθη μετὰ τοῦ βόθρου καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Παραπλευρῶς τῆς σαρκοφάγου ταύτης ἔκειτο τὸ τεμαχισμένον κάλυμμα τῆς, τὸ ὁποῖον ἔφερε μικρὰς λαβὰς καὶ ἕτερος νεκρὸς. Ὀλίγα ἀγγεῖα, ὡς τρεῖς ψευδόστομοι ἀμφορεῖς, δύο πρόχοι καὶ μία κύαθος, συνώδευον τοὺς νεκροὺς.

Ὁ δεῦτερος τάφος, μετὰ δρόμου ἀπὸ Β. πρὸς Ν., εἶχεν ἀκανόνιστον κυκλικὸν σχῆμα καὶ εὐρέθη ἀσύλητος. Μία σαρκοφάγος κατὰ τὴν ΒΑ. πλευράν, ἐφ' ἧς δὲν διεκρίνετο διακόσμησις, περιεῖχε δύο νεκροὺς. Τὸ σαγματοειδὲς κάλυμμα τῆς, μετὰ μεσαίας ράχως καὶ τεσσάρων λαβῶν κατὰ τὰς γωνίας, ἔκειτο τεθραυσμένον. Τὰ συνοδεύοντα κτερίσματα ἦσαν τρία ἀγγεῖα.

Ἀφ' ἐτέρου εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἡρακλείου Κασσαμπᾶς περισυλλεγήσαν, ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς ἀρχαιολόγου Αἰκ. Μαυριγιαννάκη, τέσσαρες σαρκοφάγοι ἐντὸς ΥΜΙΙ λαξευτοῦ τάφου, τοῦ ὁποῖου ἡ ὄροφὴ εἶχε καταπέσει καὶ ὅστις ἀνεκαλύφθη τυχαίως κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων. Αἱ σαρκοφάγοι ἦσαν κιβωτιόσχημοι μετὰ διακοσμήσεως μὴ διακρινομένης. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἔφερε κάτωθεν τοῦ γείσου εἶδος ἀναγλύφου σχοινίου.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἡρακλείου, ὑπὸ τὸν ἐνετικὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ Φόρου, ὁ ἐπιμελητὴς Βυζαντ. Ἀρχαιοτήτων Μ. Μιχαηλίδης προέβη εἰς δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν, ἀποκαλύψας θεμέλια τοῦ πρώτου βυζαντινοῦ ναοῦ, χρονολογουμένου πιθανῶς εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν χρόνους.

Εἰς Μητρόπολιν Γόρτυνος, κατόπιν ἀνευρέσεως τμήματος ψηφιδωτοῦ κατὰ τὴν διάνοξιν θεμελίων οἰκίας τοῦ Γεωργ. Λουπάκη, ἡ Ἀρχαιολ. Ὑπηρεσία διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρρα διενήργησε δοκιμαστικὴν ἀνασκα-

φήν. Διὰ ταύτης ἤλθον εἰς φῶς τμήματα μεγάλου πολυτελοῦς ψηφιδωτοῦ δαπέδου, διαστάσεων τουλάχιστον 7 τ. μ., ὀριζομένου πρὸς Δ ὑπὸ τοίχου φέροντος πολύχρωμον ὀρθομαρμύρωσιν. Ἐκ τοῦ τοίχου τούτου ἀπεσπάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδιοκλήτου κατὰ τὴν ἀνεύρεσιν δύο ἐντοιχιζόμενα εὐμεγέθη ἀρχιτεκτονικά μέλη, ἓν κορινθιακὸν κιονόκρανον καὶ ἓν τμήμα ἐπιστυλίου μετ' ἐπιγραφῆς ἀναφερούσης τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανόν. Διὰ ταύτης ὀδηγοῦμεθα, φαίνεται, ἐπὶ τὰ ἴχνη ἐνὸς ἀγνώστου μέχρι σήμερον, ἴσως γειτονικοῦ πρὸς τὸ ψηφιδωτόν, μνημειώδους κτηρίου τῆς Γόρτυνος, ἀνήκοντος εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Τραϊανοῦ. Ὑπεράνω τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν οἱ κέραμοι τῆς καταπεσούσης σιέγης. Τὸ ψηφιδωτόν, μετὰ ψηφίδων μεγέθους 0.005 · 0.01, χωρίζεται ὑπὸ λωρίδων ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν εἰς τρία μέρη. Ἐκαστον τῶν ὁποίων κοσμεῖται αὐτοτελῶς. Τὸ πρῶτον τμήμα φέρει εἰς τὸ κέντρον κύκλον μετὰ στροβλιζομένων πολυχρῶμων φύλλων, περίξ δὲ τοῦ κύκλου ὁμοκέντρος ταινίας μὲ σειρὰς τριγώνων, ἐναλλάξ ἐρυθρῶν καὶ κυανῶν, συγκλινόντων πρὸς τὸ κέντρον. Τὸ δεύτερον τμήμα περιλαμβάνει ἓν ἐξάγωνον περικλείον πολύπλοκον σπειροειδὲς κόσμημα. Πρὸς τὸ ἐξάγωνον συνάπτονται ἐναλλάξ τρίγωνα καὶ τετράγωνα, περικλείοντα τὰ μὲν πρῶτα ἀνὰ ἓν μικρότερον τρίγωνον, τὰ δὲ δεύτερα κόσμημα ἐκ τεσσάρων φύλλων χιαστί τεταγμένων. Ἡ ὅλα κοσμεῖται διὰ ταινίας μετὰ φύλλων κισσοῦ. Τὸ τρίτον τέλος τμήμα, τὸ καὶ ὠραιότερον, ἔχει κεντρικὸν πίνακα μετὰ πτηνῶν, ὡς ἱέρακος, πέρδικος κ. ἄ., χελώνης καὶ ἀνθέων μεγάλης λαμπρότητος. Ὁ κεντρικὸς οὔτος πίναξ πλαισιοῦται ὑπὸ ταινιῶν φερουσῶν διάφορα κοσμήματα, ὅπως σειρὰν βαθμιδωτῶν πυρσמידων, πλοχμόν, τέλος δὲ κομπυλογράμμους ῥόμβους ἐγγεγραμμένους ἐντὸς ἐφαπτομένων κύκλων καὶ φέροντας εἰς τὸ κέντρον σταυρόσχημον κόσμημα. Τὸ χρῶμα τῶν ψηφίδων εἶναι ἰδιαιτέρως λαμπρόν. Ἐφάνησαν ἤδη 15 διάφορα χρώματα. Τὸ ψηφιδωτὸν διατηρεῖται καλῶς ἂν καὶ ἐνιαχοῦ ἐν καθιζήσει. Μετὰ τὴν δοκιμὴν, σὶ διανοιγεῖσαι τάφροι ἐπληρώθησαν πάλιν διὰ χώματος, ἐν ἀναμοιῇ τῆς τελικῆς ἀνασκαφῆς.

Ἡ ὑπαρξίς τμήματος ἀψίδος ἱεροῦ, κειμένης ὄχι μακρὰν τοῦ ψηφιδωτοῦ, ὠδήγησε τὸν ἔφορον Ν. Πλάτωνα εἰς τὴν σκέψιν ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ μεγάλης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὄχι ἀπιθάνως εἰς τὴν θέσιν τοῦ μαρτυρίου τῶν τοπικῶν Ἁγίων Δέκα, ἧτις, ὡς ἔδρα χριστιανικῆς Μητροπόλεως θὰ ἔδωκε τὸ ὄνομα Μητρόπολις εἰς τὸ χωρίον, δυσσερμήνευτον μέχρι σήμερον.

Κατόπιν νέας ἀνευρέσεως χαλκῶν ἀντικειμένων ὑπὸ ἀλιέων παρὰ τὴν ἀκτὴν μετὰξὺ Ἀγίας Γαλήνης καὶ Κόκκινου Πύργου, εἰς θέσιν ὅπου τὸ 1936 εἶχεν εὐρεθῆ θησαυρὸς χαλκῶν ἀντικειμένων ἀποτεθεῖς εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνου, διενηργήθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Πλάτωνος ὑποβρύχιος ἔρευνα καὶ περισυλλογή, τῇ βοηθείᾳ καταδυτικοῦ συνεργείου τοῦ σκάφους Π/ΑΚ 21 τοῦ Β. Ν., εὐγενῶς τεθέντος εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Τὰ διάφορα χαλκᾶ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα περισυλλέγησαν κατόπιν δωδεκαώρου ἐργασίας ὑπὸ τὸ ὕδωρ, ἦσαν διεσκορπισμένα ἐπὶ τοῦ βυθοῦ εἰς βάθος 4-5 μ. καὶ εἰς ἔκτασιν 300 τ. μ., εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς. Λείψανα πλοίου οὐδαμοῦ εὐρέθησαν, συνεκεντρώθησαν ὅμως πλεῖστα ὅσα τεμάχια χαλκῶν ἐλασμάτων, πολλάκις τμηθέντα διὰ βιαίας, ὡς φαίνεται, ἐκτινάξεως, ἢ ὅποια ἦτο ἀδύνατον νὰ ἔγινεν εἰς ἀρχαίους χρόνους. Ἐκ τούτου πιθανὸν συμπέρασμα φαίνεται ὅτι χαλκοῦν κιβώτιον ἀρχαίου ναυαγίου, ἢ ἴσως ἀπορριφθὲν κατὰ ἀβασίαν ἀρχαίου πλοίου, ἐνετοπίσθη τυχαίως κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ ἐν ἀδυναμίᾳ ἀνιλκύσεως ἐπεχειρήθη ἢ ἀνατίναξις του, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται ἡ μεγάλη διασπορὰ τῶν τοιχωμάτων τοῦ κιβωτίου καὶ τοῦ περιεχο-

μένου του. Τὴν σύλησιν ἀπέδειξε καὶ τὸ γεγονὸς τῆς εὐρέσεως πολλῶν βάσεων εἰδωλίων ἀλλ' ἐλαχίστων ἐκ τῶν εἰδωλίων αὐτῶν. Ἐκ τῶν πλέον ἐνδιαφερόντων εὐρημάτων ἦτο εἷς θησαυρὸς ἐκ 259 ρωμαϊκῶν νομισμάτων, μιᾶς ὀλοκλήρου σειρᾶς αὐτοκρατόρων ἀπὸ τὸν Αὐγουστον μέχρι τοῦ Πρόβου, ἀποτελοῦντος καὶ τὸ *terminus post quem* τοῦ ναυαγίου. Τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἀνήκον εἰς τὸν Γ' αἰ, πολλὰ δὲ ἦσαν ἐξαιρέτου διατηρήσεως. Ἐνδιαφέρουσα ἐφάνη ἡ συνύπαρξις τῶν νομισμάτων τριῶν αἰώνων. Ἰδιαιτέρου ἐδιαφέροντος ἦσαν ἔν μικρὸν εἰδωλίον Ἀφροδίτης πραξιτελείου τύπου, διαβεβρωμένον ὀλίγον τὴν ἐπιφάνειαν, εἷς μικρὸς Ἐρωτιδεὺς οἶονεϊ τρέχων καὶ μία προτομὴ Δήμητρος - Ἴσιδος μὲ στέμμα μηνίσκου, στάχεων καὶ ἡλιακοῦ δίσκου. Περισυνελέγησαν ὁμως καὶ τμήματα μεγαλυτέρων ἀγαλματίων, ὅπως ἀριθμὸς ἐλασμάτων μὲ πτυχὰς ἐσθῆτος καὶ δεξιὰ χεὶρ εὐμεγέθους ἀγαλματίου, κρατοῦσα ἀσαφές τι ἀντικείμενον. Ἀφθονα ἦσαν τὰ ἐξαρτήματα σκευῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀξιοπρόσεκτα ἦσαν εἷς πούς τριποδικοῦ σκεύους, ἴσως κάδου, εἰς σχῆμα πτερωτῆς Μεδούσης κρατούσης κυρτόν τι ἀντικείμενον, ἴσως ἄρπην (δρέπανον), μία λαβή, προφανῶς τοῦ αὐτοῦ σκευους, εἰς σχῆμα ἀνθεμίου μὲ ἐκατέρωθεν προτομὰς λαγωνικῶν κυνῶν, ἔχουσα ἄνω κρικὸν ἐξαρτήσεως, πόδες σκευῶν εἰς σχῆμα ποδῶν λέοντος καὶ ἵππου, τμήμα ἀλύσεως, ἄγγιστρον κ ἄ. Ἐνδιαφέρουσα ἦτο μία σειρὰ κλείθρων, διαφόρων μεγεθῶν καὶ σχημάτων, ἐχόντων τὸ πλεῖστον προέχον πλακοειδὲς στέλεχος καὶ τρητὴν βᾶσιν διὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ κλείοντος ἐλάσματος. Περισυνελέγη ἐπίσης ἀριθμὸς ἐργαλείων, ἦλων μὲ θολωτὴν κεφαλὴν, λύχνων, γωδωνίσκων, ἀρμῶν, στροφάλων, γομφώσεων, πωμάτων, σφραγιστικοὶ τινες δακτύλιοι, ἔν ἄκρον ἐρεισινώτου, ὡς ἡρμηνεύθη, ἰδιόρρυθμόν τι ἀντικείμενον μὲ ἐξέχον θολωτὸν κόσμημα, τέλος δὲ ἔν κηροπήγιον ἐπὶ τρισκελοῦς βάσεως καὶ τεμάχια χαλινοῦ ἵππου. Τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐσωτογραφηθήσαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς μελέτης των θὰ ἀποτεθοῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ρεθύμνου. Ἡ ὑποβρύχιος ἔρευνα θὰ ἐπαναληφθῆ κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Εἰς Λεβήνα (Λέντα) συνεχίσθησαν διὰ Γ' περίοδον αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν προανακτορικῶν λαξευτῶν τάφων ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Στ. Ἀλεξίου, διεξαχθεῖσαι λίαν συστηματικῶς καὶ μὲ ἀκριβεῖς στρωματογραφικὰς παρατηρήσεις Ἀνεσκάφη ὁ παλαιότερον ἐπισημανθεὶς τάφος εἰς θέσιν Ζερβοῦ, ἀνατολικῶς τοῦ Λέντα, ἀνεκαλύφθη δὲ διὰ δοκιμῶν καὶ ἀνεσκάφη ἕτερος εἰς θέσιν Παπούρα, συνεχόμενος μετὰ τοῦ τάφου I, μεθ' οὗ ἀποτελεῖ ταφικὸν σύστημα ὡς τὸ τοῦ Γεροκάμπου.

Ὁ τάφος III, ὡς ἐκλήθη ὁ εἰς Ζερβοῦ, εἶχεν ἐσωτερικὴν διάμετρον 5 20-5.40 μ, πάχος τοιχωμάτων 1.50-2 μ. καὶ μέγιστον σωζόμενον ὕψος 0 98 μ. Ἡ θύρα, ὕψους 0 50 καὶ πλάτους 0.85 μ., ἔκειτο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν. Πρὸ αὐτῆς ἐξωτερικῶς εὐρέθη ἡ πλάξ δι' ἧς ἐκλείετο. Παρὰ τὴν βορειὰν πλευρὰν ἐσώζοντο τμήματα τοῦ καταπεσόντος θόλου ἐκ πλακῶν ὑπερκειμένων ἀλλήλων καὶ ὑπ' αὐτὰς ἤρχιζε τὸ ταφικὸν στρώμα, ἀποτελούμενον ἐκ πυκνοῦ στρώματος ὀστῶν καὶ ὀλίγων ΠΜII - ΜΜI ἀγγείων. Οὐδὲν ἀπολύτως ἀγγεῖον τῶν ΠΜI ρυθμῶν Ἀγ. Ὀνουφρίου καὶ Πύργου εὐρέθη εἰς τὸν τάφον τοῦτον. Τὸ ἀνώτερον τμήμα τοῦ ταφικοῦ στρώματος ἀπέδωσε κύπελλα ἄωτα καὶ μόνωτα, ἐνίοτε μὲ μεγάλην λαβὴν, προχοῖδια μὲ «ὄφθαλμόν» καὶ ἐνίοτε μὲ λαβὴν τεθειμένην καθέτως πρὸς τὴν προχοήν, ἔν ἀγγεῖδιον τοῦ ἀκιδωτοῦ ρυθμοῦ μὲ σωληνωτὴν προχοήν καὶ τέλος ἔν ἀγγεῖδιον ἐκ πολυχρώμου λίθου. Ἀπαντῶσιν ἤδη ἐνταῦθα τὰ κυματοειδῆ στόμια. Ἡ κεραμεικὴ τοῦ δαπέδου παρου-

σίασε κατά τὸ πλεῖστον ΠΜΙΙ χαρακτηριστικά. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων ἦσαν μία λοπάς, ἓν μικρογραφικὸν προχοῖδιον ἔντοπίου ρυθμοῦ Βασιλικῆς, ἓν πυξίδιον σφαιροειδοῦς τύπου καὶ ἓν κυκλαδικὸν εἰδώλιον. Ὁ τάφος ἀπέδωσεν ἐπίσης ἕξ σφραγίδας ἀπλῶν καὶ γνωστῶν σχημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων δύο ἦσαν ἐλεφάντιναι. Μία ἐκ πρασίνου στεατίτου εἶχε κοχλιοειδὲς σχῆμα καὶ χαρακτὸν S.

Ὁ νέος τάφος τῆς Παπούρας, κληθεὶς Ιβ, εἶχε διάμετρον 4 50 μ. περίπου, μέγιστον πάχος τοιχωμάτων 1.90 μ., ὕψος 1.40 μ. Ὑπῆρχον πρὸ τῆς εἰσόδου διαλελυμένα διαμερίσματα λατρείας, ἕξ ὧν προῆλθον δύο λοπάδες μετὰ προχοῶν καὶ διακοσμήσεως ἐκ φαιῶν πλατειῶν ταινιῶν, ἓν ἀθυρματικὸν λίθινον κυπελλίδιον καὶ δύο κύαθοι. Ὁ κυρίως τάφος, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν λίθων τοῦ καταρρεύσαντος θόλου, ἀπέδωσε τὰ συνήθη ΜΜΙ ἀγγεῖα, κύπελλα μὲ πιέσεις δακτύλων παρὰ τὴν βάση, προχοῖδια κ. ἄ. Τὸ κατώτερον στρώμα (ΠΜΙΙ) διεκρίνετο καὶ ἐδῶ σαφῶς, χαρακτηριζόμενον ἕξ ἑνὸς ἀγγειοῦ ἐκ πρασίνου στεατίτου μὲ πυκνὴν γραμμικὴν χάραξιν, ἑνὸς πυξιδίου μὲ χαρακτὰ ἡμικύκλια καὶ ἑνὸς εἰδώλιου κυκλαδικοῦ τύπου. Ἐτερον κυκλαδικὸν εἰδώλιον εὐρέθη ἐπιφανειακῶς, ἕξαχθὲν πιθανῶς ἐκ τοῦ βαθυτέρου στρώματος κατὰ παλαιάν τινα διατάραξιν. Οἱ ΠΜΙ ρυθμοὶ Ἄγ. Ὀνουφρίου καὶ Πύργου, οἱ γνωστοὶ ἐκ τοῦ βαθυτέρου στρώματος τοῦ τάφου ΙΙ Γεροκάμπου, ἀπουσίαζαν καὶ ἐδῶ τελείως. Ὁ τάφος ἀπέδωσε καὶ τινὰς πενιχρὰς σφραγίδας καὶ ἕξαριήματα, ὡς καὶ τινὰς λεπίδας ἕξ ὀψιανοῦ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ τάφος καὶ πρὸ τῆς τελικῆς ἐγκαταλείψεώς του εἶχε καταρρεύσει καὶ ἀνακατασκευασθῆ, διότι παρατηρήθησαν ταφαὶ ὑπερκείμεναι σωρῶν πλακῶν καταπεσουσῶν ἐκ τοῦ θόλου.

Εἰς Χόνδρον Βιάννου ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων δαπάνη τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας προέβη εἰς διαφόρους ἀνασκαφὰς (βλ. φωτογραφίαις εἰς «Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας 1960»):

α) Ἐκαθαρίσθη, ἀπεκατεστάθη καὶ συνεπληρώθη διὰ μικρᾶς σκαφῆς ἡ ἀποκάλυψις τῶν ΥΜΙΙ οἰκιῶν εἰς Κεφάλι Χόνδρου.

β) Ἐπὶ τοῦ ἀμέσως δυτικῶς τοῦ διασέλλου τῆς ΥΜΙΙ ἐγκαταστάσεως ὑψώματος Κεφάλι Λαζανᾶ Χόνδρου ἀπεκαλύφθη μία μεγάλη μινωικὴ ἀγρέπαυλις, ἰσχυρᾶς κατασκευῆς, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρῶς κατεστραμμένη, ἀναγομένη, ὡς ἡ ἄφθονος κεραμικὴ ἀπέδειξεν, εἰς τοὺς πρὸ τῆς σεισμικῆς καταστροφῆς περὶ τὸ 1600 π. Χ. χρόνους. Ἡ καταστροφή προεκλήθη ἕξ ἀγνώστων λόγων, ὀφειλομένη πιθανῶς εἰς σεισμούς. Τὸ ὑλικὸν ἀφηρέθη ἐν μέρει πρὸς οἰκοδόμησιν τῶν ΥΜΙΙ οἰκιῶν τοῦ κατέναντι διασέλλου. Ἰδίως ἔπαθον ἰσχυρῶς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἐπαύλεως καὶ τὰ διαμερίσματα τῆς κορυφῆς. Ἀντιθέτως, τὸ δυτικὸν καὶ τὸ βόρειον τμήμα διετηρήθησαν σχετικῶς καλῶς. Ἡ διάταξις τῶν διαμερισμάτων εἶναι κλιμακωτὴ ἀπὸ τῆς κορυφῆς κατὰ τὴν Β. κλιτὸν τοῦ λόφου 3 παράλληλα διαμερίσματα ἰκανῶς εὐρύχωρα, τὰ Α, Β, Γ, διετήρησαν καλῶς τοὺς τοίχους των, μάλιστα τὸν ἐκ πελεκητῶν λίθων δυτικόν, διεσώθησαν δὲ καὶ αἱ θύραι των. Ἰδιαίτερος ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ θύρα τῆς ἀγροικίας, εἰσάγουσα ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς βυθμιδωτῆς προσβάσεως ἐκ δυσμῶν εἰς τὸ δωμάτιον Γ. Διατηρεῖται εἰς τὴν θέσιν του τὸ μονόλιθον κατώφλιον μὲ τὴν ἀναθύρωσιν καὶ τὴν ὑποδοχὴν τῆς στρόφιγγος. Δυτικῶς τῶν δωματίων Α καὶ Β τὸ οἰκοδόμημα προεκτείνεται εἰς γωνίαν μὲ εὐρὸν διαμέρισμα ἔχον κατὰ τὴν Ν. πλευρὰν εἶδος πεζουλίου καὶ θρανίου ὃ χῶρος οὗτος εὐρέθη πλήρης ὀστράκων, λύχνων κλπ. Γωνιακὴ διάβασις ἔφεραν ἀπὸ τὸ ἀνατολικῶς τοῦ δωματίου Α διαμέρισμα εἰς 2 πλακοστρώτους χώρους, ἴσως ὑπαίθρους, πρὸς Ν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὑπῆρχε διαταραχὴ ἐκ χριστιαν.

νικοῦ θηκοειδοῦς τάφου. Τῶν πλακοστρώτων χώρων τινὲς καταλήγουν εἰς τὸν λατομημένον βράχον. Εἰς τὰ δωμάτια εὐρέθησαν ὀλίγα σχετικῶς ἀγγεῖα (μάλιστα ἀνατολικῶς τῶν δωματίων Α καὶ Β): πιθίσκος, χύτραι, λοπάδια καὶ κύπελλα, σφαιρικός τριπτήρ.

γ) Εἰς θέσιν **Τούρκισσα Χόνδρου**, κατὰ τὴν κλιτὴν Τούρκισσας καὶ Ξυναχλάδας, ΝΔ. τοῦ χωρίου ἔκειτο προφανῶς ὁ κύριος μινωικός συνοικισμὸς κατὰ τοὺς νεοανακτορικούς χρόνους. Δοκιμὴ γενομένη εἰς τὸν χώρον, ἔνθα πρὸ ἐτῶν εἶχεν εὐρεθῆ τυχαίως εἰς λίθινος μινωικός λύχνος, ἀπεκάλυψεν ἐκτεταμένον κτήριον τοῦ ὁποίου ἀνεσκάφησαν 5 δωμάτια, ὄχι καλῆς διατηρήσεως. Καλύτερον σώζεται ὁ Ν. τοῖχος, ἐκ πελεκητῶν λίθων. Εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου Β ἀνευρέθησαν 2 πίθοι καὶ λεκανοειδὲς σκεῦος· εἰς τὸ δωμάτιον Α ἀνεφάνησαν 3 στρογγύλοι ἢ ἔλλειπτικοὶ λίθοι, μᾶλλον ἀποτελέσαντες βάσεις ἀγγείων ἢ ξυλίνων στηριγμάτων. Τὰ περισσότερα μεγάλα ἀγγεῖα—6 πίθοι καὶ 4-5 ἄλλα μέσου μεγέθους, ὧν εἷς τρίτος ἀμφορεὺς—ἀνεκαλύφθησαν εἰς 2 σειρὰς κατὰ μῆκος τοῦ ἰσχυρῶς κατεστραμμένου Β ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς οἰκίας. Τμήματα κεραμικοῦ τροχοῦ, μολύβδινον δισκοειδὲς βᾶρος καὶ ἐπιπεδόκυρτον σφονδύλιον μὲ ἀνάγλυφον ρόδακα ἦσαν μεταξὺ τῶν λοιπῶν εὐρημάτων. Τοῦ δωματίου Γ ἐσώθη μέρος τῆς δυτικῆς θύρας. Εἰς τὰ ἀνατολικότερα δωμάτια Δ καὶ Ε περισυνελέγη μέγα πλῆθος κυρίως μικρῶν ἀγγείων, ὡς πρόχων, κυπέλλων καὶ κυάθων. Η κεραμικὴ ἀποδεικνύει χρόνους μεταβατικούς ἀπὸ τῆς ΜΜΙΙβ εἰς τὴν ΥΜΙα ἐποχὴν.

δ) Ἐξ ἀφορμῆς ἀνευρέσεως λίαν ἐνδιαφερόντων ΠΜ τεμαχίων (τμήματος πλαστικοῦ ἀγγείου, τμήματος λιθίνου σκεύους, σκεύους ἴσως διὰ τὴν τοποθέτησιν δάδων) ἐγένετο μικρὰ δοκιμαστικὴ ἀνασκαφὴ εἰς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ ὑψώματος **Μπομπούλι**. Τὰ εἰς σειρὰν δωμάτια ἀγνώστου φύσεως κτηρίου ἀνευρέθησαν ἰσχυρῶς κατεστραμμένα, ὡς καὶ οἱ ἐντὸς αὐτῶν πίθοι καὶ ἄλλα ἀγγεῖα, προσδιορίζοντα πράγματι χρονολογίαν τοῦ τέλους τῆς προανακτορικῆς περιόδου (πρὸ τοῦ 2.000 π. Χ.) Περισυνελέγησαν τριπτήρες καὶ ἀμφικωνικὸν σφονδύλιον. Τῆς αὐτῆς περιόδου καὶ ἐπίσης ἰσχυρῶς κατεστραμμένον εἶναι κτήριον εἰς τὸ ἀμέσως ὑπερκείμενον νοτιώτερον ἰσόπεδον εἰς θέσιν Ἄμύδαλοι. Εἰς τὸ δυτικώτερον κείμενον βραχῶδες ὑψωμα **Κάστελλος**, τὸ ὁποῖον εἶναι ὄχυρώτατον καὶ περικλείει μικροὺς χώρους καταλλήλους διὰ κρησφύγετα καὶ προσωρινὴν ἐγκατοίκησιν, παρατηρήθησαν ἀξιόλογα λείψανα οἰκημάτων τῆς αὐτῆς προανακτορικῆς περιόδου.

ε) Εἰς τὴν ὑψηλοτάτην καὶ ἐξόχως δεσπόζουσαν θέσιν γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ρουκούνη Κορφὴ** ἀνεσκάφη λίαν σημαντικὸν μέγα κυκλικὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον πιθανότατα ἦτο πύργος φρουκτωρίας, ἀνήκων εἰς προκεχωρημένους ἑλληνιστικούς καὶ ἑλληνορρωμαϊκούς χρόνους. Διασώζεται λίαν ἱκανοποιητικῶς εἰς ὕψος φθάνον τὰ 2 μ. καὶ ἐμφανίζει περίεργον διάταξιν, ἣτις τὸ καθιστᾷ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 2 δακτυλίου, τῶν ὁποίων ὁ ἐξωτερικός, ἔσωτ. διαμέτρου 11.30 μ. καὶ πάχους τοιχωμάτων 0.80 μ., κυρτοῦται θολούμενος πρὸς τὰ ἔσω· ὁ ἐσωτερικός, ἔσωτ. διαμέτρου 7.40 μ., καὶ πάχους 0.60 μ., ὑψοῦτο κατακορύφως. Νοτία θύρα ἔδιδεν εἴσοδον εἰς τὸν ἔξω δακτύλιον, ὅστις χωρίζεται διὰ διαχωριστικῶν τοίχων εἰς 4 διαμερίσματα, τὰ 2 προσβατὰ διὰ θυρῶν εὐθύς ἀμέσως, τὰ ἄλλα 2 διὰ μόνου τοῦ κεντρικοῦ χώρου, προσβατοῦ διὰ 2 θυρῶν ὄχι ἀκριβῶς κατέναντι κειμένων καὶ ἀνίσου μεγέθους. Ὁ ἐσωτερικός οὗτος χώρος εἶχε κύκλω θρανίον συνεχὲς πλάτους 0.65 μ. πλαισιούμενον κατὰ τὰς θύρας δι' ὀρθίων πλακῶν. Ὁ κεντρικός

χώρος ἦτο πλακόστρωτος, ἀλλὰ τὸ πλακόστρωτόν του εἶχεν ἐν μέρει ἀναμοχλευθῆ. *Ακριβῶς εἰς τὸ κέντρον ἑλαφρῶς ὑπερυψούμενος πλακόστρωτος δισκοειδῆς χώρος, διαμ. περίπου 1.20 μ., ἐχρησίμευε διὰ τὴν πυράν, τῆς ὁμοίας ἀνευρέθησαν ἡ τέφρα καὶ τὸ πυρίκαυστον στρώμα. Κάδος πήλινος ἀναστροφῶς τοποθετημένος ἀνευρέθη εἰς τὸν χώρον τοῦτον. *Υψηλὸν ἰγδιόσχημον λίθινον σκεῦος κολουροκωνικὸν καὶ ἄλλο μικρότερον πολυγωνικόν, ἴσως ἦσαν τοποθετημένα ἀρχικῶς εἰς τὸ κέντρον. Τὰ διάφορα σκεύη, τῶν ὁποίων ἐν μέρος ἦσαν μαγειρικά, τὰ ἀνευρεθέντα εἰς ἐστίαν ἔξω γωνιακοῦ σκευοφυλακίου τοῦ πρώτου διαμερίσματος, ἀποδεικνύουν τὴν ἀνωτέρω ἀναφερθεῖσαν χρονολογίαν. Πολλοὶ κυρτοὶ κέραμοι ἀνευρέθησαν ἐπίσης, ἴσως ἐκ τῆς ὀροφῆς τῆς ἔξω ζώνης· ὁ ἐσωτερικὸς χώρος θὰ ἦτο ἀσφαλῶς ὑπαιθρος. *Ἡ ἀναμόχλευσις ἐγένετο, ὡς ἐφάνη ἀπὸ τινὰ μολυβωτὰ σκεύη, εἰς μεταβυζαντινοὺς χρόνους. *Ὁ χώρος ἐκαλύφθη ὑπὸ λίθων, εἶτα ἐπεχώσθη μὲ καθαρὸν στρώμα χώματος, ἀκολούθως δὲ πάλιν ὑπὸ λίθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνευρέθη σημαντικὸν εὐμέγεθες λίθινον ΠΜ ζώδιον, εἰκονίζον προφανῶς ταῦρον ἴσως τοῦτο ἐκομίσθη ἐκ τινος τῶν γειτονικῶν ΠΜ συνοικισμῶν.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τῆς *Αρχαιολογικῆς *Υπηρεσίας καὶ εἰς τὴν *Ανατολικὴν Κρήτην. *Ὀλως ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, κυρίως δὲ διὰ τὰ ἐξαίρετα εὐρήματα ἦτο ἡ διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος γενομένη ἀνασκαφὴ ἐνὸς μεγάλου ἀποθέτου εἰς *Ὀλοῦντα. *Ἐρευνα μεγάλου γειτονικοῦ κτηρίου, κειμένου πρὸς τὰ ΒΑ., κατέδειξεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ, ὡς ἐπιστεύθη ἀρχικῶς, ἀλλὰ περὶ τινος οἰκοδομήματος ἀνήκοντος προφανῶς εἰς τὸ ἱερόν. *Απαραίτητος τυγχάνει μία μελλοντικὴ ἔρευνα πρὸς ἐντιοπίσμον τοῦ ναοῦ. *Ὡς χώρος διὰ τὴν ἀπόθεσιν ἐχρησίμευσαν αἱ πολυάριθμοι σχισμαὶ ἐνὸς μεγάλου βράχου. Τὰ ἀνευρεθέντα ἀντικείμενα ἀνέρχονται εἰς ὑπερχίλια, χρονολογούμενα ἀπὸ τὰ τέλη περίπου τοῦ 7ου αἰ. μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου. Μεταξὺ τῶν παλαιότερων εἶναι μία ἐξαίρετος μικρὰ δαιδαλικὴ προτομὴ καὶ διάφορα εἰδώλια ἐπὶ πλακιδίων. Μεγάλῃς πλαστικῆς ἀξίας εἶναι μία σειρὰ ἀρχαϊκῶν γυναικείων προτομῶν, μικρῶν καὶ μεγάλων. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀξιοσημείωτος διὰ τὸ μέγεθος. *Ἐκ τῶν εἰδωλίων, σχεδὸν πάντων γυναικείων, εἰς ποικίλας στάσεις ἀνευρέθη ὀλοκληρὸς λαός. Τὴν πλειοψηφίαν ἔχουν αἱ ἐνθρόνοι θεαί, μερικαὶ τῶν ὁποίων εἰκονίζονται τὸ ὡς εἰκάζεται ἀρχαϊκὸν ξόανον τῆς *Αθηνᾶς ἐπὶ τῆς *Ακροπόλεως. *Απαντᾶται καὶ ὁ κρητικὸς τύπος τῶν ὑφ' ἓνα πέπλον ἐνθρόνων διδύμων θεαινῶν. *Ἐνδιαφέροντα ἦσαν ἐν ἑλλιπέσι εἰδώλιον Λήδας καθημένης ἐπὶ τοῦ κύκνου, μία καθημένη γυναικεῖα μορφὴ κρατοῦσα κιβωτίδιον ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ πολλοὶ ἐκφραστικοὶ ὀκλάζοντες ἰθυφαλλικοὶ σειληνοί. Εἰς μέγαν ἀριθμὸν ἀντιπροσωπεύονται τὰ ἱστάμενα γυναικεῖα εἰδώλια τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ. Καλὴ πτυχολογία παρατηρεῖται εἰς πολλὰ τῶν εἰδωλίων. *Ὁ ἀποθέτης ἀπέδωσε πολλὰ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων μίαν μεγάλην σειρὰν πρωτοκορινθιακῶν μικρογραφικῶν ἀγγείων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων εἶναι κοτυλίσκαί, ὡς καὶ τινὰ μελανόμορφα μετρίας τέχνης, κυρίως σκύφους καὶ κοτύλας. *Ἐπὶ ἐνὸς τούτων ζωηρὸς ἰθυφαλλικὸς σειληνὸς διώκει αἶγαγρον. Μεγάλων διαστάσεων εἶναι μία μελανογάνωτος κοτύλη. Μεταξὺ τῶν παμπληθῶν λύχνων ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει εἰς ἔχων 70 μύξας, τεταγμένας εἰς δύο σειράς, ἐσωτερικὴν καὶ ἔξωτερικὴν. Τὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης ἀπετέθησαν εἰς τὸ νεοῖδρυθὲν Μουσεῖον τοῦ *Αγίου Νικολάου. *Ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀνασκαφῆς περισυνελέγησαν καὶ τινες ἐπιγραφαί, μία ἐκ τῶν ὁποίων ἀναγράφει: «Πεισίλα | *Ανδρούχου | Θεαινῶν | Τεισικρατεύς».

Εἰς Ὀλοῦντα ἐπίσης, κατὰ τὴν θέσιν Πόρος, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διὰ τοῦ καθηγητοῦ Ἀν. Ὀρλάνδου καὶ τοῦ ἐπιμελητοῦ Μ. Μιχαηλίδου συνέχισε τὰς ἐρεῦνας τῆς πρὸς ἐξυγκρίβωσιν τοῦ σχεδίου τῆς βασιλικῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον τὰ δημοσιευθέντα ἤδη (ΠΑΕ 1955) (βλ. φωτογραφίας εἰς «Τὸ Ἔργον κτλ.» ἐνθ' ἅ) ψηφιδωτὰ τοῦ μέσου κλίτους αὐτῆς. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυψε τρίκλιτον βασιλικὴν ὀλικοῦ πλάτους 17.10 μ καὶ μήκους 34.90 μ. καταλήγουσαν πρὸς ἀνατολὰς εἰς ὑπερυψωμένην κυκλικὴν ἀψίδα ἱεροῦ, διαμέτρου 6.12 μ. Ἐσωτερικῶς ἡ βασιλικὴ ἐχωρίζετο διὰ δύο κιονοστοιχιῶν εἰς τρία κλίτη καὶ δι' ἐγκαρσίου τοίχου εἰς κυρίως ναὸν καὶ νάρθηκα. Ἐκ τῶν κλιτῶν τὸ μὲν μέσον εἶχε πλάτος 7.60 μ. τὰ δὲ ἄκρα 4.12 μ. (τὸ βόρειον) καὶ 3.27 μ. (τὸ νότιον). Ὁ ἰσοπλατῆς πρὸς τὸν κυρίως ναὸν νάρθηξ εἶχε πλάτος 3.64 μ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεβεβαίωσε τὴν ὑπόθεσιν τοῦ καθηγητοῦ ὅτι τὸ πάλαι εὐρεθὲν ψηφιδωτὸν δάπεδον — πέραν τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἄλλο διεσώθη — ἀνήκεν εἰς τὸ μέσον κλίτος καὶ δὴ εἰς τὸ δυτικώτατον αὐτοῦ τμήμα, ἤτοι τὸ ἀμέσως μετὰ τὸν νάρθηκα. Ὅτι ὁμως ὀλόκληρον τὸ δάπεδον τοῦ μέσου κλίτους θὰ ἐκαλύπτετο διὰ ψηφιδωτοῦ ἀπέδειξεν ἡ εὕρεσις τμημάτων αὐτοῦ παρὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ. Τουναντίον τὰ ἄκρα κλίτη ἦσαν ἐστρωμένα διὰ λιθίνων πλακῶν, ἀκανονίστου σχήματος. Πρὸς τὰ ΝΔ. τοῦ νάρθηκος ἀπεκαλύφθησαν καὶ τὰ θεμέλια προσκισμάτων τινῶν, ἀγνώστου προσορισμοῦ. Πρὸς βορρᾶν ἐπίσης ἀπεκαλύφθη τοῖχος βαίνων παραλλήλως πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς βασιλικῆς. Τὰ κινητὰ εὐρήματα ὑπῆρξαν ὀλίγα, ὅπως θωρακία τινα καὶ θραύσματα θωρακίων, μία μαρμαρίνη ραβδωτὴ βάσις περιρραντηρίου φέρουσα ἄνω τόρμον, τεμάχια μιᾶς λεκάνης ἁγισμοῦ, ὡς καὶ διάφορα τεμάχια κορινθιακοῦ κιονοκράνου, κορμῶν κιόνων καὶ μαρμαρίνης τραπεζῆς, τέλος δὲ εἷς μαρμαρίνος λοξόμητος κοσμήτης μὲ σειρὰν φύλλων ἐσχηματοποιημένης ἀκάνθης. Τὸ σημαντικώτερον ὁμως εὕρημα ἀπετέλεσε μία ἐντετοιχισμένη εἰς τὸν βόρειον τοῖχον τῆς βασιλικῆς ἑλληνιστικὴ ἐπιγραφὴ φέρουσα συνθήκην συμμαχίας Ὀλουντίων καὶ Ροδίων, ὡς καὶ θραῦσμα ἐπιγραφῆς ρωμαϊκῶν χρόνων. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται ὡς καὶ τὰ μικρότερα ἀρχιτεκτονικὰ διακοσμητικὰ μέλη τῆς βασιλικῆς ἀπετέθησαν εἰς τὸ νέον Μουσεῖον τοῦ Ἀγ. Νικολάου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία διενήργησεν διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος ἀνασκαφὴν παρὰ τὸ χωρίον Τουρτούλους τῆς περιοχῆς Πραισοῦ Σητείας. Μία μινωικὴ ἀγροικία ἐπὶ τοῦ λοφίσκου τοῦ Προφήτου Ἡλία ἐξερευνήθη κατὰ τὸ μεγαλύτερον αὐτῆς μέρος (βλ. φωτογραφίας εἰς «Τὸ Ἔργον κλπ.» ὡς ἅ). Αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ 30 καὶ πλέον διαμερισμάτων, διαδρόμων, ἀποθηκῶν, κλιμακοστασίων κλπ. Ἡ ἀγροικία καταλαμβάνει τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψώματος καὶ ἔχει διάταξιν βαθμιδωτῆν, κλιμακουμένην μέχρι τῆς κορυφῆς εἰς 5 τουλάχιστον ἀλλεπαλλήλους ζώνας. Ἡ ἀνευρεθεῖσα κεραμεικὴ ἀπέδειξεν ὅτι ἐχρησιμοποιήθη εἰς δύο συνεχόμενας φάσεις τῆς νεοανακτορικῆς περιόδου, τὴν MMIII καὶ τὴν YM Ia (1700 - 1500 π. Χ.), εἶναι ὁμως ἐνδεχόμενον ἡ περίοδος ζωῆς τῆς ἀγροικίας νὰ εἶναι ἔτι βραχυτέρα (1650 - 1550), δοθέντος ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς κεραμεικῆς ἦτο κυρίως τῆς μεταβατικῆς περιόδου. Διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν διαμερισμάτων ἐλαξεύθη ὁ βράχος κατὰ ἐπίπεδα καὶ ἰσοπεδώθη ὅπου ἦτο ἀνώμαλος. Εἰς ὠρισμένα δωμάτια παρετηρήθησαν μετασκευαί, καλύψασαι βαθύτερον καὶ σαφῶς διαχωριζόμενον στρώμα. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ διατήρησις τῶν ἐρειπίων δὲν ἦτο καλὴ ἢ διατάραξις ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ λόφος ἐχρησιμοποιήθη ὡς νεκροταφεῖον κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ εἰς τὸ ὅτι ἀπὸ δεκαετιῶν τὸ ὑλικὸν τῶν κτηρίων ἀφηρεῖτο συστηματικῶς διὰ νὰ ἐπανα-

χρησιμοποιηθῆ Ἰδίως κατεστράφη ἰσχυρὸν ψευδοἰσοδομικὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει, φαίνεται, προστατευτικὸν περίβολον τῆς ἀγροικίας. Τῆς κατωτάτης ζώνης δὲν ἀνεσκάφησαν εἰσέτι τὰ δωμάτια, ἄλλως κακῶς διατηρούμενα· τῆς κατωτέρας τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ «δωμάτιον μὲ τὸν ληνόν», ἐμφανίζον διάταξιν πολὺ ἀνάλογον τοῦ ἀντιστοιχοῦ δωματίου τῆς ἐπαύλεως Βαθυπέτρου, μὲ τὸν πῆλινον ληνὸν καὶ τὸ δοχεῖον συλλογῆς εἰς τὴν θέσιν των. Κατὰ τὸ ΒΔ, ἄκρον, δωμάτιον λαξευθὲν ἐντὸς τοῦ βράχου ἐχρησιμοποιήθη, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου του ἐξάγεται, ὡς μαγειρεῖον, εἰς δὲ τὴν β' φάσιν ἐχρησίμευσεν ὡς βόθρος ἀπορριμάτων. Εἰς δωμάτιον τῆς κατωτέρας ζώνης εὐρέθη εἰς ἄριστα διατηρούμενος βυζαντινὸς τάφος, κτιστὸς διὰ πλακῶν. Τὰ διαμερίσματα τῆς ζώνης ταύτης καὶ τὰ τῆς ὑπερκειμένης εἶναι εἰς σειρὰν. Βορειοδυτικῶς τὰ τελευταῖα διασχίζει καμπυλωμένη στενὴ κλιμαξ, τῆς ὁποίας σώζονται 5 βαθμίδες. Εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς κορυφῆς ὁδηγεῖ πλατεῖα καὶ καλῶς κατεσκευασμένη κλιμαξ ἐξ 7 βαθμίδων, ἣτις καταλήγει εἰς ἄνδρον πλακόστρωτον· διὰ μέσου τοῦ τελευταίου εἰσέρχεται τις διὰ προθαλάμου εἰς ὀλόκληρον σύστημα δωματίων, τῶν ὁποίων δύο κύρια ἦσαν ἀποθήκαι καὶ ἐργαστήρια· εἰς τὸ ΒΔ, πλήρες πύθων, ἔδιδεν εἴσοδον ἀπ' εὐθείας μικρὰ πεντάβαθμος κλιμακίς. Φαίνεται ὅτι κύρια διαμερίσματα μὲ ἄνδρον ἔβλεπον πρὸς Δ, ἐνθα παρέχεται θαυμασία θέα. Δὲν προέκυψαν σαφεῖς ἐνδείξεις ὑπάμφεως καὶ δευτέρου ὄρφου, εἶναι βέβαιον ὅμως, ὅτι ἡ συνέχισις τῆς ἀνασκαφῆς θὰ ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα διαμερίσματα.

Τὰ ἀνευρεθέντα κινητὰ εὐρήματα συγκεφαλαιωτικῶς εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

α) Πιθοί, τουλάχιστον 15, τῶν ὁποίων 5 καλῶς διατηρούμενοι, μὲ διακόσμησιν ἐμπιέτων σχοινίων 4 ληνοί. Εἷς κεραμεικὸς τροχός. Πλήθος χαρακτηριστικῶν ἀγγείων, ἰδίως ἀμφορέων μὲ ἐλλειψοειδῆ στόμιον, χυτρῶν τριποδικῶν, γεφυροστόμων κυπέλλων καὶ κυάθων. β) Πλουσία συλλογὴ ὑφαντικῶν βαρῶν, κυβικῶν, παραλληλεπιπέδων, πυρσμιδικῶν καὶ σφαιρικῶν, τινῶν μὲ χαρακτὰ σημεῖα. γ) Λιθίνων σκευῶν τμήματα καὶ δισκοειδῆ καλύμματα ὡς καὶ ποικίλα λίθινα ἐργαλεῖα, μάλιστα τριπτήρες ποικιλωτάτων σχημάτων. δ) Λίθινον κοσμητικὸν κιονόκρανον μετὰ 4 φύλλων ἡμικιονίσκου, ὅμοιον πρὸς τὰ ἐν Κνωσῶ εὐρεθέντα ε) Ἰκανὸς ἀριθμὸς χαλκῶν ἐργαλείων (κοπεύς, πριονίδιον, ὀπεύς), λαβῶν καὶ ὄπλων (ἐγχειρίδιον, αἰχμὴ ἀκοναίου. στ) Μικρὰ τμήματα διακοσμητικῶν τοιχογραφιῶν, ἀποδεικνύοντα λαμπρὰν διακόσμησιν ὠρισμένων δωματίων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀγροικίαν ἀνεσκάφη καὶ εἷς γειτονικὸς θολωτὸς τάφος εἰς θέσιν Φωτοῦλα· ἔχει θάλαμον ὀρθογώνιον, σχετικῶς χαμηλόν, μὲ δρόμον ἄνευ λιθεπενδύσεως. Περιεῖχε 2 ταφάς, τὴν μίαν κατὰ τὴν ἐπιμήκη βορείαν πλευρὰν, τὴν δὲ ἄλλην ἐνὶ ὄσῳ λουθηροειδοῦς σαρκοφάγου κατὰ τὸ βάθος τοῦ θαλάμου, τοποθετημένης σχετικῶς ὑψηλὰ ἐπὶ μεγάλης σχιστολιθικῆς πλακός. Εἰς τὴν πρώτην ταφὴν ἀνήκουν, φαίνεται, 2 μόνον ἀγγεῖα, ἀμφότερα ψευδόστομοι. Ἡ δευτέρα εἶχεν ἐκτὸς τῆς λάρνακος αἰχμὴν δόρατος, χαλκὴν καρφίδα, μίαν προχοῖσκη καὶ 2 ψευδοστόμους, ὧν ὁ εἷς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων τοῦ εἶδους καὶ τέλος ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἠρμηνεύθη ὡς χαλκῆ ζώνη ἐκ πλήθους χαλκῶν ἡμικυλινδρικῶν λωριδίων εἰς 3 δέσμας, διαχωριζόμενων ὑπὸ σειρῶν μικρῶν ἡμισφαιριδίων ἢ καψῶν· ἡ ἐργαστηριακὴ ἀποκατάστασις ἀπέδειξεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπενδύσεως ξυλίνου περιφερικοῦ ἀγγείου. Ἐντὸς τῆς σαρκοφάγου ἀνευρέθη θαυμάσιος χρυσοῦς μέγας δακτύλιος μὲ κοκκιωτὴν διακόσμησιν δισπείρων καὶ ἐλίσσομενων καμπυλῶν, ἔλασμα χρυσοῦν μὲ πλοκάμους ναυτίλου ἐπὶ βάθους συστημάτων ἐπαλλήλων τόξων καὶ μικρὰ

χρύσηλος και έπενδεδυμένη δι' έλέφαντος λαβή, ίσως ριπιδίου. Άξιοσημείωτον είναι ότι ή λάρναξ περιείχε και κυλινδρικήν κάλπην με κεκουμένα όστια νεαροῦ, ώς φαίνεται, προσώπου. Ο τάφος χρονολογείται εις την άρχήν της ΥΜ ΙΙΙγ περιόδου (περι τό 1200 π. Χ).

Καί εις Δυτικήν Κρήτην έγέγοντο διά του έφόρου Ν. Πλάτωνος άνασκαφαί. Είς τό άνω των Δικαστηρίων ισόπεδον Μαζαλή Χανίων και δι' οικονομικής συμβολής του Δήμου Χανίων συνεχίσθη και έφέτος εις δύο περιόδους ή άνασκαφή του ΥΜΙΙΙ νεκροταφείου. Έκαθαρίσθησαν και έσχεδιαγραφήθησαν οί πέρυσιν έκσκαφέντες, άνεσκάφησαν οί πέρυσιν άνιχνευθεντες 7 θαλαμοειδεις τάφοι και έπεσημάνθησαν νέοι. Πολλοί των άνασκαφέντων τάφων ειχον συληθή όλικώς ή μερικώς. Είς ειχε καταστραφή τελείως εκ των θεμελίων ύπερκειμένου νεωτερικού κτίσματος. Τό σχήμα των περισσοτέρων ήτο άκανόνιστον τετράγωνον ή όρθογώνιον, άποξ δέ κυκλικόν. Ο τάφος Λ έφερεν εις μίαν των πλευρών θρανιον και 2 βόθρους εις τό δάπεδον και απέδωσε πενήχρά τινα κυάθια και έν θυμιατήριον. Δύο των ταφων συνήπτοντο διότι τό ένδιάμεσον τοίχωμα ειχε καταπέσει. Έκ τούτων ό Η ειχε θύραν τοξωτήν και εις τό δάπεδον 4 βόθρους, και απέδωσε σειράν ψευδοστόμων άμφορέων' εις τούτων διεκοσμείτο με φύλλα παπύρου, άλλος με ήμικύκλια. Είς τόν Ι εύρέθησαν 18 άγγεια διαφόρων σχημάτων όπως φιάλαι, ψευδόστομοι άμφορεις, πυξίδες, εις άρυτήρ, έν ειδώλιον λατρευτοῦ και μία μικρά όστεινή περιστερά. Ο τάφος Ν περιείχε έν παράδοξον τρισκελές άντικείμενον, ίσως κηροπήγιον. Άλλος μικρός τάφος, πιθανώς παιδίου, άποτελούμενος εκ στενοῦ δρόμου και λαξευτοῦ θυλάκου, περιείχε 3 άγγεια. Κείμενος έντός του άνωτέρω νεκροταφείου και λίαν σημαντικός διά τό σχήμα του ήτο εις μέγας λαξευτός έννεάκογχος τάφος του Α' αι. π. Χ., με την είσοδον εκάστης κόγχης κλειομένην διά πλακῶν, άριστα προσαρμοζομένων εις τάς έγκοπάς των παρασιάδων. Μόνον έν των θηκοειδών σκαμμάτων των κογχῶν εύρέθη άδιατάρακτον, όπου ό νεκρός συνωδεύετο υπό ληκυθίου και κατόπτρου. Στλεγγίδες, κάτοπτρα, ληκυθια, χύτραι, άμφορίσκοι και τέλος μία μικρά πηλίνη κεφαλή κόρης περισυνελέγησαν εκ των λοιπών διαταραχθέντων σκαμμάτων και εκ της έπιχώσεως του θαλάμου και του δρόμου. Παραλλήλως περισυνελέγησαν άντικείμενα γειτονικοῦ έλληνιστικοῦ τάφου εκ κερυμίδων, τό σημαντικώτερον των οποίων ήτο μία γελοιογραφική πλαγγών δυσμόρφου έγγύου γυναικός, γυμνης και με άρθρωτά μέλη μη εύρεθέντα, έχούσης εύμεγέθεις μαστούς και αίδοιον δηλούμενον διά βαθείας έντομής. Έκαθαρίσθη έν μέρος και ό γνωστός ως «κατακόμβη» μέγας τάφος μετά 13 κογχῶν και διηνοιχθη τό ύπεράνω της κόγχης του βάθους άπολήγον άρχαίον φρέαρ έξαερισμοῦ.

Έπ' εύκαιρία έγένετο περιουλλογή των κτερισμάτων ενός έλληνιστικοῦ τάφου εις Ρόκκαν, όπου ή άρχαία Κεραία. Οῦτος ήτο όρθογώνιος, κτιστός διά πελεκητών λίθων και άπετελείτο εκ 2 ύπερκειμένων θηκῶν. Η άνω θήκη εκάλυπτετο διά σειρᾶς εκ 5 πλακῶν και απέδωσε μόνον όλίγας σακρυδόχους. Είς την κάτω θήκην εύρέθησαν όστια βρέφους έντός άμφορέως έχοντος λεπτάς ραβδώσεις, στρεπτᾶς λαβας και πλαστικήν παράστασιν ήρωος άγωνιζομένου προς λέοντας και όρεις Κισσόφυλλα εκόσμου τον λαιμόν του άγγείου. Παραπλεύρως άνευρέθη εις κάνθαρος, εις λύχνος και έν πυξοειδές άγγειον. Κατά γενομένην έπιθεώρησιν της περιοχής έπεσημάνθησαν νέοι τάφοι, ως και λαξευται εις τόν βράχον οικίαι με έδώλια, κόγχας και κλιμακιδας, τέλος δε μία εύρύχωρος δεξαμενή.

Διὰ τρίτην περίοδον ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία διὰ τοῦ ἐφόρου Ν. Πλάτωνος συνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον Λισσοῦ. Ἡ κρήνη ἀπηλλάγη τῶν καλυπτόντων αὐτὴν ὄγκων χωμάτων καὶ λίθων, ἐμφανίσασα ἐνδιαφέρον σχέδιον ἐγκαταστάσεων. Ὁ μέγας ἀναλημματικὸς πολυγωνικὸς τοῖχος, ὁ συναπτόμενος πρὸς τὴν κρήνην, ὑποβαστάζει τὸ ὑπερκείμενον ἐπίπεδον. Ὑπεράνω τῆς κρήνης ὁ τοῖχος οὗτος διακόπτεται ὑπὸ μακρᾶς κλίμακος, πλάτους 140 μ., ἐχούσης 8 βαθμίδας, πλάτους 050 μ. Ἐλλείπουν αἱ δύο κατώταται πρὸς τὴν κρήνην βαθμίδες. Πρὸς τὰ ἄνω ἡ κλίμαξ ἀπολήγει εἰς ἓν πλατύ, τριγωνικὸν ὡς φαίνεται, κεφαλόσκαλον, τὸ ὁποῖον ὡς καὶ ἡ λοιπὴ κλίμαξ, ἐστερεώθη καὶ συνεπληρώθη διὰ σιμέντου. Πρὸς Βορρᾶν ἡ κρήνη περιέχει μίαν μεγάλην δεξαμενὴν ἔχουσαν τὸν πυθμένα ἐστρωμένον δι' ὑδραυλικοῦ κονιάματος. Ἐντὸς αὐτῆς διὰ διατοιχίσματος σχηματίζεται μία μικροτέρα δεξαμενὴ. Ὁ συναπτόμενος πολυγωνικὸς τοῖχος φέρει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἓν μικρὸν ὀρθογώνιον ἀνοιγμα διὰ τὴν διέξοδον τοῦ ὕδατος. Ἐν συναπτόμενον διαμέρισμα περιεῖχεν ἀβαθὲς φρέσρ, συνδεόμενον ἐξωτερικῶς πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ διαμερίσματος δι' ἐγκαρσίων τοιχαρίων. Ἐπὶ τῶν ὀγκολίθων τῆς κρήνης ἀνευρέθησαν κεχαραγμένοι ὑπὸ τῶν χριστιανῶν σταυροί. Δυσχερῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία καθαρισμοῦ τῶν ἀγωγῶν τῆς κρήνης. Μετὰ τὴν περάτωσιν τοῦ ἔργου τούτου ἐπετεύχθη ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ ὕδατος εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτοῦ δρόμους καὶ κατέστη οὕτω δυνατὴ ἡ ἐπαναλειτουργία τῆς κρήνης ὡς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Παραλλήλως ἐξηκολούθησεν ἡ ἐργασία εἰς τὸν ναὸν καὶ τὰ πέριξ. Δυσχερῆς ὑπῆρξεν ἡ μετακίνησις μεγάλων καταπεσόντων βράχων, τῇ βοήθειᾳ καὶ δυναμίτιδος. Ἐγένετο ἐπίσης εἰς εὐρείαν κλίμακα ἐπανατοποθέτησις τῶν τεμαχίων καὶ συνολικὴ στερέωσις τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Σημαντικὴ βοήθεια διὰ τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ ναοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀνεύρεσις πλήθους ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, ὅπως τμημάτων τοῦ ἐπιστυλίου καὶ παραστάδος θύρας, ὡς καὶ ἐνὸς ἐπικράνου. Διεπιστώθη τελικῶς ὅτι ὁ ναὸς ἐστερεῖτο προνάου, ἀντικαθισταμένου ὑπὸ χαμηλῆς κρηπίδος, ἣτις συνέχιζε τὴν δυτικὴν κρηπίδα, τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ὄριον τοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ χώρου. Συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τοῦ παραλλήλου πρὸς τὸν ναὸν τοίχου, τοῦ ἀποκαλυφθέντος πέρυσι. Οὗτος φαίνεται ὅτι ἦτο ἀναλημματικὸς καὶ μεταγενεστέρων χρόνων. Τὰ κινητὰ εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς δὲν ἦσαν ἀξιόλογα. Εἰς στρωμα κατώτερον τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ εὐρέθη μία πηλίνη κεφαλὴ γυναικείου εἰδωλίου, χρονολογουμένη περίπου εἰς τὴν στροφὴν τοῦ Δ' πρὸς τὸν Γ' αἰ. π. Χ. Μετρίου ἐνδιαφέροντος ἦτο μία μαρμαρίνη κεφαλὴ Ἀσκληπιοῦ, μέσου μεγέθους καὶ κακῆς διατηρήσεως. Μεταξὺ τῶν ἀνευρεθέντων ὀλίγων ἐπιγραφῶν εἶναι μία στήλη ἀετωματώδης ἀναγράφουσα: *Πολύδωρος Τλάσιος* κτλ. Παραλλήλως ἐμελετήθησαν αἱ πέρυσιν εὐρεθεῖσαι ἐπιγραφαί. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ Ἀσκληπιείου θὰ συνεχισθοῦν.

Β) Ἀνασκαφαὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολ. Σχολῶν.

Πλουσία ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφικὴ δρασις ἐν Κρήτῃ καὶ τῶν ξένων Ἀρχαιολογικῶν Σχολῶν, τῆς Ἀγγλικῆς, Γαλλικῆς καὶ Ἰταλικῆς, εἰς τοὺς συνήθεις τόπους ἀνασκαφῶν αὐτῶν.

Ἡ Ἀγγλικὴ Σχολὴ ἀνέσκαψεν ἐφέτος εἰς Κνωσὸν διὰ 3 ἐπιστημονικῶν ὁμάδων:

α) Ὁ καθηγητὴς John Evans τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου ἐπεράτωσε τὰς ἀπὸ τοῦ 1957 ἀρξαμένας ἀνασκαφὰς τῶν νεολιθικῶν στρωμάτων τῆς

κεντρικής αὐλῆς τοῦ Ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, φθάσας μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου. Ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸ τετράγωνον Α, εἰς τὰ Πρώιμα Νεολιθικά στρώματα, ἀπεκάλυψε σειράς μικρῶν δωματίων μὲ λεπτοὺς πηλίνους τοίχους, πολλάκις ἐπὶ λιθίνων θεμελίων, κάτωθεν δὲ τούτων ἕτερον συγκρότημα ἀλλὰ μὲ λιθίνους τοίχους ἔχοντας πρόσοψιν ἐκ πηλασβέστου. Τὰ στρώματα ταῦτα ἀπέδωσαν μερικά λίαν ἐνδιαφέροντα εἰδώλια. Κάτωθεν τῶν ΠΝΙ τούτων στρωμάτων εὐρέθη ἐν δωμάτιον, συναπτόμενον καὶ ὅμοιον πρὸς τὸ πέρυσιν ἀποκαλυφθέν, μὲ δάπεδον ἐκ πατημένου πηλοῦ καὶ 2 μαγειρικοὺς βόθρους, ἐνῶ σειρά λίθων περιώριζε κατὰ τὴν ΒΔ. γωνίαν μικρὰν περιοχὴν μὲ δάπεδον ἐξ ὀπιου πηλοῦ. Μία θύρα ἔδιδεν ἔξοδον πρὸς τὴν πέρυσιν ἀποκαλυφθεῖσαν πρὸς Β. λιθόστρωτον περιοχὴν. Τὸ μεταξὺ τοῦ δωματίου τούτου καὶ τοῦ βράχου στρώμα ἦτο ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὰ λείψανα τῶν εὐρεθέντων τοίχων ἦσαν, ὄχι ὡς συνηθῶς ἐκ λάσπης ἐπὶ λιθίνων θεμελίων, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ὀπιοπλίνθων ἐπὶ θεμελίων ἐκ λίθων ἀναμίξ μετ' ἀχρηστευμένων μυλολίθων. Ἐπὶ τοῦ δάπεδου ἐνὸς τῶν δωματίων εὐρέθησαν ἰχνη 2 ὀρθογωνίων κλιβάνων ἐκ πλίνθων, ἐνδιαμέσως δὲ εἰς λάκκος ἀπορρίψεως τῆς τέφρας. Ὑπὸ τὸ δωμάτιον τοῦτο ἦλθεν εἰς φῶς τὸ παλαιότερον κτίσμα τῆς περιοχῆς. Τοῦτο εἶχε πολλάκις μετατραπῆ καὶ ἐφάνερωσε δάπεδα εἰς διάφορα ἐπίπεδα. Τὰ θεμέλια τοῦ ἀνατολικοῦ τοῦ τοίχου ἐπάτουσαν σχεδὸν ἐπὶ τοῦ βράχου, ἐνῶ κάτωθεν τοῦ δυτικοῦ τοίχου ὑπῆρχε κενόν. Ἐκεῖ εὐρέθη ἐν μικρὸν «νεκροταφεῖον» παιδίων μὲ 7 σκελετοὺς, ἀπὸ τῆς ἡλικίας τοῦ ἐμβρύου μέχρι τῶν 8 ἐτῶν. Ἦσαν τοποθετημένοι εἰς μίαν γραμμὴν σχεδόν, ἄνευ ἰδιαίτερου προσανατολισμοῦ καὶ εἰς στάσιν συνεσταλμένην. Ἐν ἀκόμῃ παιδίον εὐρέθη δυτικώτερον εἰς μικρὸν λακκοειδῆ τάφον ἐντὸς τοῦ βράχου, καλυπτόμενον ὑπὸ ὠοειδοῦς λίθου. Εἰς τὸ τετράγωνον ΑC καὶ κάτωθεν τοῦ κατωτάτου ΠΝΙ κτηρίου ἀπεκαλύφθη μία κυκλικὴ περιοχὴ ἀποξηράνσεως σίτου, περιοριζομένη διὰ πασσάλων, τῶν ὁποίων εὐρέθησαν αἱ ὀπαι ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπηνθρακωμένον κατώτατον μέρος ἐνὸς πασσάλου. Ἐντὸς τῆς περιοχῆς ὑπῆρχεν ἀφθονία σίτου εἰς ἀπηνθρακωμένην κατάστασιν. Εἰς τὰ κατώτατα στρώματα τὰ πῆλινα ἀντικείμενα βαθμηδὸν ἐξηφανίσθησαν, τοῦτο δὲ προφανῶς σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ μῆς προκεραμεικῆς ἐποχῆς. Ἐδῶ εὐρέθη ἀφθονία μυλολίθων καὶ ποικιλοσχήμων ἰγδίων, ὡς καὶ μικρὰ τεμάχια κυανῆς πάστας καὶ μαλαχίτου, 2 ὀστῆναι σπάτουλαι καὶ μικρὸν πῆλινον εἰδῶλιον γυναικός, νέου τύπου. Ἐρευνήθη ἐπίσης μία πολὺ καιεστραμμένη οἰκία τῆς Μεσο-Νεολιθικῆς περιόδου, ἀποδώσασα εἰδῶλιον καθημένου ἀνδρός, εἰς ἄλλα δὲ σημεῖα τῆς περιοχῆς καὶ ἄλλα λείψανα οἰκιῶν, μία τῶν ὁποίων, ΠΝΙΙ χρόνων, εἶχε μικρὰ «ἐρμάρια» περιέχοντα δοχεῖα. Αἱ ΜΝ καὶ ΝΝΙΙ οἰκίαι ἔχουν παρόμοιον προσανατολισμὸν μὲ τὰς εὐρεθείσας εἰς τὴν κεντρικὴν αὐλὴν, διάφορον τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν ἐκεῖ ΠΜΙ οἰκιῶν, ὃ δὲ ἀνασκαφεὺς συνέπερανεν ὅτι τὸ γενικὸν σχέδιον ἐποικισμοῦ ἀπὸ τῆς ΠΝΙΙ ἐποχῆς εἰς ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν ἀποδεικνύει μίαν πλέον πειθαρχημένην ὀργάνωσιν τῆς κοινότητος. Μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν ἐκαλύφθη καὶ πάλιν ὁ χώρος τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἰσοπεδώθη, οὕτω δὲ ἡ κεντρικὴ αὐλὴ τοῦ Ἀνακτόρου ἔλαβε καὶ πάλιν τὴν κανονικὴν τῆς ὄψιν.

β) Ὁ Δρ. W. H. C. Friend τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καϊμπριτζ προέβη ἐφέτος εἰς συμπληρωματικὰς ἐρεῖνας κατὰ τὰ παραρτήματα τὰ πρὸς Β. καὶ Ν. τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ρωμαϊκοῦ νεκροταφείου, παρὰ τὸ Σανατόριον τῆς Κνωσοῦ. Ν. τῆς βασιλικῆς ἐξητάσθη ἐν οἰκοδόμημα, θεωρούμενον ἀρχικῶς ὡς μέγας ρωμαϊκὸς τάφος. Ἡ ἐρευνα ὁμῶς ἔ-

δειξεν ότι προφανώς πρόκειται περί κωδωνοσιασίου, ἔχοντος εἰς τὸ ἰσόγειον δωμάτιον μὲ λιθόστρωτον δάπεδον, τὸ ὁποῖον συνεχίζεται καὶ ἐξωτερικῶς ὡς στενὸς διάδρομος μεταξύ τοῦ κωδωνοσιασίου καὶ τῆς Ν. πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας. Ὑπὸ τὸ λιθόστρωτον καὶ τὸν Β. τοῖχον τοῦ οἰκοδομήματος εὗρέθη εἰς μέγας λίθινος τάφος, μὲ ταφὰς ἐνηλίκων καὶ παιδῶν εἰς 4 στρώματα. Συνορεύουσα πρὸς τὴν Β. πλευρὰν τῆς βασιλικῆς ἤλθεν εἰς φῶς μία λιθόστρωτος αὐλή, ὀριζομένη πρὸς Δ. ὑπὸ τοῖχου, κτισθέντος φαίνεται ἀρχικῶς ὡς συνόρου μεταξύ 2 πλευρῶν τοῦ νεκροταφείου, παλαιότερου δὲ τῆς βασιλικῆς. Εἰς τὰ θεμέλιά του εὗρέθη μία λυχνία μὲ παράστασιν ταῶ. τοῦ Β' ἢ Γ' μ. Χ. αἰ. Κάτωθι τῆς αὐλῆς ἀνευρέθη εἰς ρωμαϊκὸς τάφος. Ὑπὸ τὸ κρανίον ἑνὸς τῶν νεκρῶν ὑπῆρχεν εἰς ἀργυροῦς δακτύλιος μὲ δακτυλιόλιθον-σφραγίδα ἐξ ἡμπολυτίμου λίθου, φέρουσαν τὴν ἐγκοιλὸν παράστασιν τοῦ βαλαντιοφόρου Ἑρμοῦ.

Ὁ ἀνασκαφεὺς συνεπέρανε τελικῶς ὅτι ἡ βασιλικὴ ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰ. μ. Χ. καὶ ἐπὶ 2 εὐκρινῶν περιοχῶν τάφων. Οἱ τάφοι τῆς μιᾶς ὁμάδος δὲν εἶχον ἐνιαῖον προσανατολισμὸν καὶ ἦσαν ἴσως ἐθνικοί, οἱ τῆς ἄλλης ὁμοῦς ὁμάδος προσανατολιζόντο πρὸς τὰ ΒΑ. καὶ ἦσαν προφανῶς χριστιανικοί, ἀσφαλῶς σχετιζόμενοι μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερομένην χριστιανικὴν ἐπισκοπὴν Κνωσοῦ τοῦ 170 μ. Χ.

γ) Ὁ διευθυντὴς τῆς Σχολῆς Sinclair Hood, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ν. Goldstream καὶ πολυπληθοῦς ἐπιτελείου, ἀνέσκαψεν εἰς διάφορα σημεῖα τῆς περιοχῆς Κνωσοῦ:

1) Συνεπληρώθη ἡ ἀρξαμένη τὸ 1957 ἀνασκαφὴ τοῦ κλασικοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου Γυψάδες, πρὸς Ν. τοῦ Ἀνακτόρου. Ὁ ναὸς ἐχρονολογήθη εἰς τὸν Ε' ἢ Δ' αἰ., ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων τῶν ἀνευρεθέντων ὑπὸ τὰ θεμέλια. Δὲν ἀνενεκαλύφθησαν ἴχνη παλαιότερου ναοῦ. Ἡ Δ. πλευρὰ τοῦ ναοῦ συνέπιπτε μὲ ἓνα καλῶς διατηρημένον τοῖχον, ἀποτελοῦντα ἴσως τὸν περίβολον τοῦ ἱεροῦ. Πέραν τοῦ τοῖχου διάφοροι σωροὶ τέφρας καὶ ἀναθημάτων, ἐλληνιστικῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ κλασικῶν βαθύτερον, εἶχον καλυφθῆ ἐκ τῶν καταπεσόντων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ. Πρὸς Β. εὗρέθη εἰς ἀναλημματικὸς τοῖχος καὶ πλησίον μέγας ἀριθμὸς ὑστερρορωμαϊκῶν λύχνων. Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι καὶ μερικοὶ γειτονικοὶ μικροὶ κλίβανοι, χρησιμοποιούμενοι ἴσως διὰ μαγείρευμα κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ ἱεροῦ. Κατὰ τὴν ΒΔ. περιοχὴν τοῦ ἱεροῦ ἤλθον εἰς φῶς τὰ θεμέλια ἑνὸς μεγάλου οἰκοδομήματος, ἴσως ἀγροικίας, τοῦ Δ' αἰ. μ. Χ., κτισθέντος μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἱεροῦ. Τὸ ἀξιολογώτερον κινητὸν εὑρημα ἦτο μία πόρπη μὲ τὸ τόξον ὀστεινὸν ἢ ἐλεφάντινον, εἰς σχῆμα γλάρου φέροντος 2 μικροτέρους γλάρους ἐπὶ τῆς ράχεως.

2) Κατὰ τὴν Β. πλευρὰν τῆς Βασιλικῆς Ὁδοῦ ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίσθη εἰς βάθος. Εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα ἐν φρέαρ, ἀποδώσαν ἀρχαῖα ὄστρακα τοῦ 500 π. Χ., ἦτο ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος, διότι δὲν εἶχεν ἀνακαλυφθῆ προηγουμένως ὑλικὸν τῆς περιόδου ταύτης, εἰς Κνωσόν. Χαμηλότερον εὗρέθησαν μερικὰ τεμάχια πινακίδων γραμμικῆς γραφῆς Β, προερχόμενα ὁμοῦς ἐξ ἑνὸς σωροῦ ἀπορριμάτων εὕρισκομένων ἐντὸς μεγάλων λάκκων. Οἱ τελευταῖοι ἀποτελοῦν λείψανα ἑνὸς λατομείου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐτέθη ἐν λειτουργίᾳ ἀμέσως μετὰ τὴν μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ τέλος τῆς ΥΜΙΙ περιόδου (περὶ τὸ 1400 π. Χ.). Μερικαὶ τῶν πινακίδων, ἴσως δὲ ὅλαι, ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἰδίαν ὁμάδα τὴν εὐρεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Evans κατὰ χώραν εἰς τὸ Ὀπλοσιάσιον, ὀλίγα μέτρα πρὸς Α., ἀναμφιβόλως δὲ δὲν εἶναι παλαιότεραι τῆς ΥΜΙΙ περιόδου. Ἀφ' ἑτέρου τὰ τεμάχια ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ τεχνίτου ἐλεφαντιστοῦ, μέρος

του οποίου άνεσκάφη πέρυσι, διεπιστώθη ότι προέρχονται έξ ένός κτηρίου καταστραφέντος διά πυρός κατά την προηγουμένην ΥΜ φάσιν (περίπου 1450 π. Χ.). Σωρός τεμαχισμένων άγγείων με χαρακτηριστικήν διακόσμησιν αύτης της έποχής έκείτο άναμίξ μετά τών έλεφαντίνων άντικειμένων και λατύπης. Η άνακάλυψις ούτη είναι τοσοῦτον μάλλον ένδιαφέρουσα καθόσον ήτο πολύ δύσκολον μέχρι τουδε να άναγνωρισθούν είς Κνωσον καθαρά στρώματα αύτης της σημαντικής περιόδου της άκμης. Το κτήριο με το εργαστήριο του τεχνίτου έλεφαντοστοῦ φαίνεται να είναι σημαντικό, παρ' όλον ότι έλάχισια λείψανα πλην τών θεμελίων επέζησαν της έντατικής καταστροφής της ΥΜΙΙ έποχής. Έκ τών έλεφαντίνων εύρημάτων άξιοσημείωτος είναι μία ανάγλυφος πέριδικα, κατειργασμένη και έκ τών 2 πλευρών, άρίστης διατηρήσεως. Η έπιφάνεια είναι στιλβωμένη πλην ώρισμένων μερών όπου προφανώς έκαλύπτετο άρχικώς διά φύλλου χρυσοῦ.

Αφ' έτέρου έγένητο έπιμελής έρευνα μέχρι του βράχου, άποδώσασα ΥΜΙα, ΜΜΙΙβ και ΜΜΙα λείψινα υπό το ΥΜΙβ δάπεδον. Τα ΜΜΙα κτήρια διετηροῦντο καλώς είς έν σημείον Η άνασκαφή σχεδιάζεται να περαιωθῆ κατά το έρχόμενον έτος.

3) Παραλλήλως έγέγοντο μικραί δοκιμαί είς την περιοχήν τών ΠΜΙΙ οίκων κατά την Ν. άκραν του Άνακτόρου, άποκαλύψασαι διαδοχικά δάπεδα, το τελευταίον τών όποιων ήτο ΜΜΙα. Υποκάτω εύρέθησαν και νεολιθικά στρώματα.

4) Δυσχερώς χρονολογούμενος είναι ο μινωικός όχυρωματικός (;) τοίχος παρὰ την Ν. οίκιαν. Όγκώδης, πάχους άνω τών 2 μ, φαίνεται ως εάν είχε κτισθῆ προς άμυναν. Οὔτος είς οὔδέν σχέδιον σημειούται και δέν φαίνεται να έχη περιγραφή υπό του Evans. Δοκιμαί έδειξαν ότι πατεῖ επί του είς μικρόν βάθος βράχου. Δυστυχώς δέν κατέστη δυνατόν να χρονολογηθῆ ο τοίχος, παρ' όλον ότι από την θέσιν του φαίνεται να εκτίσθῆ μετά την καταστροφήν της Ν. Οίκίας κατά τους ΥΜΙΙ χρόνους. Θα ήτο ένδιαφέρον εάν ή κατασκευή ένός τοιούτου όχυρωματικοῦ τοίχου θα ήδύνατο να συσχετισθῆ με την τόσο έντατικήν λατόμησιν μετά την ΥΜΙΙ καταστροφήν, ή όποία παρατηρήθη επί της Β. πλευρᾶς της Βασιλικῆς Όδοῦ.

5) Αιτήσει του έφόρου Ν. Πλάτωνος έξητάσθη όμάς 4 ΥΜ τάφων προς Α. του ρεύματος του Καιράτου, νοτίως του Άνακτόρου, άποκαλυφθέντων διά βαθείας άρόσεως. Είς είχε μίαν μόνον ταφήν ένιός ξυλίνου φερέτρου, συνοδευομένου από 3 καλυκόσχημα άγγεία έκ στεατίτου. Οί άλλοι 3 τάφοι ήσαν ιδιορρύθμου τύπου, με θαλάμους άνοικτιούς από την μίαν πλευράν. Είς εύρέθη σεσυλημένος. Άλλος άπέδωσεν έν άνακτορικόν άγγείον. Ο τρίτος τέλος έπανεχρησιμοποιήθη τρεις φορές και είχε το έδαφος είς 3 διάφορα επίπεδα, φέροντα έκαστον ανά μίαν ταφήν. Δύο τούτων ήσαν ένιός ξυλίνων φερέτρων.

6) Και πάλιν αιτήσει του Έφόρου έγέγοντο δοκιμαί κατά μήκος της Δ. πλευρᾶς της διαπλατυνομένης δημοσίας όδοῦ προς Ηράκλειον, έναντι του Άνακτόρου. Είς φως ήλθον στρώματα πάσης έποχής, από ΜΜΙα και παλαιότερα μέχρι ρωμαϊκών.

Διά τριών έπίσης έπιστημονικῶν όμάδων συνεχίσθησαν είς Μάλια αί άνασκαφαί της Γαλλικῆς Σχολῆς.

α) Παραλλήλως προς την άποχωμάτωσιν και άποκατάστασιν της Δ. αύλῆς του Άνακτόρου την γενομένην υπό της Έλληνικῆς Αρχαιολογικῆς Υπηρεσίας,

ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ διὰ τοῦ A. Dessenpe προέβη εἰς ἀνασκαφὴν τῶν νοτιωτάτων παρυφῶν τῆς αὐλῆς, ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὴν ἔρευναν μιᾶς σειρᾶς ἀποθηκῶν πρὸς Ν. αὐτῆς. Κατὰ μῆκος τῆς προσόψεως τοῦ Ἐνακτόρου τὸ λιθόστρωτον τῆς αὐλῆς διατηρεῖται καλῶς· εἶναι ὅμως ἀρκετὰ κατεστραμμένον πέραν τῆς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. πομπικῆς ὁδοῦ, τὰ δὲ ὄριά του εἶναι λίαν ἀσαφῆ καὶ συγχέονται μετὰ μεταγενεστέρων κτισμάτων. Ἐνδιαφέρουσαι ἦσαν αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι εἰς τὸ Ν. τμήμα 2 διακλαδώσεις τῆς πομπικῆς ὁδοῦ. Ἡ πρώτη ἀπολήγει εἰς ἓν σημεῖον τοῦ λιθοστρώτου, πρὸς Β. καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῶν ἱερῶν ἀποθετῶν. Ἡ ἑτέρα ἐκκινεῖ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σημείου τῆς πομπικῆς ὁδοῦ, βαίνουσα πρὸς τὰ ΔΝΔ, μέχρι τοῦ σημερινοῦ δρόμου. Ἡ τοιαύτη διάταξις τονίζει τὴν σημασίαν τῶν ἱερῶν ἀποθετῶν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Ἐνακτόρου. Ἡ ἀποκάλυψις μιᾶς σειρᾶς ἀποθηκῶν κατὰ μῆκος τῆς Ν. παρυφῆς τῆς τρίτης ὁδοῦ φαίνεται νὰ τονίζῃ τὸ συμπέρασμα τοῦτο. Αἱ ἀποθηκαὶ συνίστανται ἐκ μιᾶς ὁμάδος δωματίων μὲ προσανατολισμὸν Β. - Ν., χρονολογουμένων εἰς τὴν πρώτην περίοδον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐνισχύει τὴν χρονολόγησιν τῶν πομπικῶν ὁδῶν εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Αἱ ἐγκαταστάσεις παρουσιάζουν ἱκανὰς ἀναλογίας πρὸς τὰς τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Ἐνακτόρου: κεκονιαμένα δάπεδα καὶ τοιχώματα, πίθοι ἐπὶ χαμηλῶν θρανίων, αὔλακες διὰ τὰ χυνόμενα ὑγρά, συλλεκτῆρες καταχωμένοι εἰς τὰς γωνίας. Δὲν ὑπάρχει ὅμως τόση ὁμοιομορφία ὅση εἰς τὸ Ἐνάκτορον· οὕτω ὠρισμένα δωμάτια παρουσιάζουν διαφορὰς ἐπιπέδου καὶ οὐδὲν εἶναι ἀπολύτως ὅμοιον μὲ τὸ γειτονικόν του, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς διαστάσεις. Τὰ πλεῖστα — κυρίως τοῦ Β. ἡμίσεος — περιεῖχον πίθους, εἴτε ἀκόμη κατὰ χώραν εἴτε καταλιπόντας εὐκρινῆ ἴχνη ἐντὸς τοῦ κονιάματος. Ἐνταῦθα τὰ εὐρήματα ἦσαν πτωχά, ἀντιθέτως πρὸς τὰ Ν. διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα μεταξὺ ἄλλων ἀπέδωσαν 2 ἐνδιαφέροντας σφραγιδολίθους, ἓνα ἐκ στεατίτου (τὸ κατώτερον μέρος ἑνὸς σφραγιδίου) μὲ παράστασιν πτηνοῦ, τὸν ἕτερον ἐξ ὀρείας κρυστάλλου, μετὰ 2 ἀντινώτων τετραπόδων. Αἱ ἀποθηκαὶ αὗται παρουσιάζουν μέγα ἐνδιαφέρον τόσον διὰ τὴν θέσιν των καὶ διὰ τὸ τιθέμενον πρόβλημα τῆς σχέσεώς των μετὰ τοῦ Ἐνακτόρου, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως, δοθέντος ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἀποκαλύπτεται εἰς Μάλια οἰκοδόμημα τῆς πρώτης ἐποχῆς διατηρούμενον τόσον καλῶς καὶ παρουσιάζον σχέδιον μὲ τόσην ἀλληλουχίαν.

β) Ἐκ παραλλήλου διὰ τοῦ H. Van Effenterre, πλήν συμπληρωματικῶν τινων καθαρισμῶν τῆς οἰκίας Θ, αἱ ὁποῖαι ἐβοήθησαν εἰς τὸν καλλίτερον προσδιορισμὸν τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τῆς χρησιμότητός του, ὡς καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς δημοσιεύσεως, ἀνεσκάφη ἐν κτήριον μεγίστου ἐνδιαφέροντος. Τοῦτο κεῖται πρὸς Β. τοῦ οἰκίσκου τῶν ἀνασκαφῶν, μετὰ τῆς ὁμάδος οἰκιῶν Δ καὶ τῆς ΒΔ. εἰσόδου τοῦ Ἐνακτόρου· εἰς τοῖχος εἶχε φανῆ ἤδη κατὰ τὸ 1957, ἡ δὲ περαιτέρω ἀνασκαφὴ εἶχεν ἀναβληθῆ λόγῳ ἀκριβῶς τῆς σπουδαιότητός του. Τὸ κτήριο ἔλαβε τὸ προσωρινὸν ὄνομα «ἡ ὑπόστυλος κρύπτη τῶν Μάλιων». Μήκος 21 μ. καὶ πλάτους 5 μ., προσανατολιζόμενον ἀπὸ τὰ ΔΝΔ, πρὸς τὰ ΑΒΑ, περιέχει 5 ἀλληλοδιαδεχομένας πολυτελεῖς αἰθούσας, τῶν ὁποίων τὸ δάπεδον κεῖται 2 50 μ. βαθύτερον τῆς συγχρόνου ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ 2 μ. τοῦ πλακοστρώτου τῆς ὁδοῦ. Ἡ Β. παρυφὴ φαίνεται νὰ ἀνήκῃ εἰς ἓνα σημαντικὸν μεταγενέστερον οἰκοδόμημα. Ἡ κρύπτη ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰ ΝΑ. διὰ μικρᾶς κλίμακος πρὸς μίαν σειρὰν ἀποθηκῶν, κειμένων κατὰ 1 μ. ὑψηλότερον καὶ ἔχουσῶν ἓνα πλατὺν διάδρομον. Τούτων ἀνεσκάφησαν δύο, μία τουλάχιστον εὐρίσκειται ἀκόμη πρὸς Α. Ἡ ὄνο-

μασία «κρύπτη» δικαιολογείται εκ τῆς παρουσίας κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκρην τῆς σειρᾶς τῶν 5 δωματίων (ἀριθμουμένων 1 - 5 ἀπὸ Δ. - Α.) δύο κλιμάκων κατερχομένων πρὸς τὸ δωμάτιον 1 καὶ ἐκ τῆς ὑπάρξεως μιᾶς ἄλλης κλίμακος ἀνερχομένης μέχρι τοῦ ἀρχαίου ἐδάφους εἰς μίαν ἄκρην τοῦ διαδρόμου τῶν ἀποθηκῶν. Ἡ δομὴ τοῦ συνόλου ἐγένετο μὲ μεγάλην φροντίδα: ὁ ψαμμολιθικός τοῖχος ἀποτελεῖται ἐξ 6 δόμων τρόπον τινὰ ἰσοδομικῶν, ἐχόντων ἀρίστην προσαρμογὴν καὶ διατηρουμένων εἰς ὕψος 2.20 μ. Καταλαμβάνει τὴν στενὴν Δ. πλευράν, ὅπου αἱ 2 κλίμακες καὶ τὸ Β. τοίχωμα τῆς πρώτης αἰθούσης. Τὰ τοιχώματα τῶν ἄλλων αἰθουσῶν εἶναι ἐπιμελῶς κεκονιαμένα, τὸ δὲ διατηρούμενον ὕψος τοῦ κονιάματος φθάνει τὸ 1.80 μ. Καὶ τὰ δάπεδα εἶχον κονίαμα, διατηρούμενον τελείως εἰς τὰ δωμάτια 4 καὶ 5 ὡς καὶ εἰς τὰς ἀποθήκας, ὅπου διεσώθησαν ἄθικτοι οἱ συλλεκτῆρες καὶ οἱ αὐλάκες. Τρεῖς βάσεις κιόνων εὐρέθησαν κατὰ χώραν· αἱ δύο εἶναι λίθιναι (πρασινωπὸς ἀσβεστόλιθος καὶ κυανωπὸν μάρμαρον) καὶ ἐπιμελῶς λειασμένοι, μόλις ὑπερβαίνουσαι τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου εἰς τὸ δωμάτιον 1 καὶ εἰς μίαν τῶν ἀποθηκῶν, ἡ δὲ τρίτη εἰς τὸ δωμάτιον 5 δὲν σώζεται, ἀφήσασα μόνον τὸ ἴχνος τοῦ κορμοῦ εἰς τὸ κονίαμα τοῦ δαπέδου. Τὰ δωμάτια 1 καὶ 5 φέρουν εἰς τὰς τρεῖς πλευρὰς θρανία ἐπιμελῶς κεκονιαμένα. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα τὰ δάπεδα καὶ τὰ τοιχώματα διετήρησαν τὸ ἴχνος τῶν θυροφύλλων, τῶν παραστάδων, τῶν γόμφων καὶ τῶν συρτώσεων, μὴ σωζομένων σήμερον. Μεταξὺ τῶν δωματίων 3 καὶ 4 ὁ τοῖχος ἔχει μίαν θύραν, θύραν δὲ καὶ παράθυρον μεταξὺ τῶν δωματίων 4 καὶ 5, ἐνῶ τὸ δωμάτιον 2 ἐπεκοινώνει μὲ τὰ λοιπὰ διὰ τοίχων ἐχόντων κόγχας. Σημειωτέον ὅτι εἶναι ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὰς ἀπὸ πεντηκονταετίας ἀνασκαφὰς ἐν Μαλίσις καθ' ἣν ἐρευνᾶται τὰ πλήρες ὕψος δωματίου. Πράγματι, ἡ θύρα καὶ τὸ παράθυρον τὰ μεταξὺ τῶν δωματίων 4 καὶ 5 ἔχουν κεκονιαμένας παρυφάς, αἱ ὁποῖαι ἠλευθερώθησαν ἐξ ὀλοκλήρου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπει, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ξύλων τὰ ὁποῖα πλαισιοῦν τὸ κονίαμα, νὰ ὑπολογισθῇ τὸ μέχρι τῆς ὀροφῆς ὕψος τῆς κρύπτης. Τὸ ὕψος τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ἀκόμη καὶ ἐκ τῆς πιθανῆς ὑπάρξεως εἰς τὸν ἀνώτατον δόμον τοῦ ψαμμολιθικοῦ τοίχου σειρᾶς δοκοθηκῶν διὰ τὰς δοκοὺς τοῦ ὀρόφου.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα δὲν ἦσαν πλούσια. Μερικὰ κοινὰ κύπελλα εἶχον τοποθετηθῆ ἐπὶ τῶν βαθμίδων, ἀριθμὸς δὲ λύχνων ἐπὶ τοῦ κατωφλίου μιᾶς θύρας καὶ τοῦ γειτονικοῦ παραθύρου. Ἡ σκευή, ἐὰν ὑπῆρχε, θὰ πρέπη νὰ ἀπεκομίσθῃ πρὸ τῆς πληρώσεως τῶν δωματίων διὰ χωμάτων. Τὰ ὠραιότερα ἀγγεῖα εὐρέθησαν εἰς τὸ βόρειον τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀρχαιότερον τοῦ λοιποῦ. Μεταξὺ τούτων εἶναι πρόχοι τινὲς καὶ μιὰ «τσαγέρα» μετὰ μακρᾶς προχοῆς, ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

Ἐν ἀναμονῇ τῆς τελικῆς ἀνασκαφῆς κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος, δὲν εἶναι δύτὸν νὰ δοθῇ ὀριστικὴ χρονολόγησις, οὔτε νὰ ἀναγνωρισθῇ μετὰ βεβαιότητος ἡ φύσις τοῦ κτηρίου, ὃ ἀνασκάπτων ὁμως σκέπεται ὅτι θὰ πρόκειται περὶ ἐνὸς παραρτήματος, ἐνὸς εἶδους προκεχωρημένης πτέρυγος τοῦ πρώτου ἀνακτόρου, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἦτο περίεργον, κατόπιν μάλιστα τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ Α. Dessenpe εἰς τὰ ΝΔ τοῦ Ἀνακτόρου, νὰ ἦτο πολὺ πλέον ἐκτεταμένον τοῦ δευτέρου Ἀνακτόρου.

γ) Ἡ τρίτη τέλος ἐπιστημονικὴ ὁμάς τῆς Σχολῆς ὑπὸ τὴν δ. Quency προέβη εἰς δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν κατὰ τὴν περὶ τὸ 1 χλμ. ἀπὸ τὸ Ἀνάκτορον ἀπέχουσαν βασιλικήν, τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν τὸ 1957 καὶ τῆς ὁποίας ἡ κρύπτη περιεῖχε μίαν ὠραίαν σαρκοφάγον. Μεγάλῃ προσοχῇ ἐδόθη εἰς τὴν στρω-

ματογραφίαν, αἱ δὲ διανοιγεῖσαι τάφροι ἐσκάφησαν ὅσον τὸ δυνατὸν βαθύτεροι. Τὸ κεντρικὸν καὶ τὸ βόρειον κλίτος ἀπηλλάγησαν τῶν χωμάτων εἰς μίαν ἔκτασιν 18 μ. μὲ λίαν πενιχρὰ ὅμως ἀποτελέσματα. Εἰς φῶς ἤλθον λείψανα τινὰ παλαιοχριστιανικῶν ψηφιδωτῶν, ἀλλὰ τὸ σύμπλεγμα τῶν ρωμαϊκῶν καὶ παλαιοχριστιανικῶν τοίχων πρὸς Α. τῆς βασιλικῆς οὐδὲν ἐνδιαφέρον παρουσίασε (βαπτιστήριον;), ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ τὰ ἀνευρεθέντα τεμάχια κεραμεικῆς.

Ἡ Ἰταλικὴ τέλος Σχολὴ διὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Doro Levi συνέχισε τὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῆς Φαιστοῦ. Αἱ ἐφετιναὶ ἐργασίαι ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πρὸς Δ. ὀρίων τῶν πρώτων μινωικῶν ἀνακτόρων. Ἀφ' ἐτέρου ἐγένοντο δοκιμαὶ πρὸς καθορισμὸν τῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως κατὰ τὰς διαφόρους περιόδους τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως καὶ διὰ τὴν σύγκρισιν τοῦ χαρακτῆρος τῶν λειψάνων τῶν παλαιωτάτων οἰκιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Κατὰ τὴν Δ. ἄκραν τῶν ἀνακτόρων ἤλθον εἰς φῶς ἄλλα 3 δωμάτια τοῦ γεωμετρικοῦ οἰκισμοῦ, κτισθέντα ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ λιθόστρώτου τῆς Δ. αὐλῆς καὶ ἐπεκτεινόμενα ἐτι δυτικώτερον ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου. Ἐν τῶν δωματίων (GG) στρέφεται πρὸς Δ. καὶ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοῦ παλαιότερου ἀνασκαφέντος δωματίου (CC), τὰ ἄλλα δύο (FF καὶ HH) κείνται πρὸς Β. τούτου· καὶ τὰ 3 ὅμως ἔχουν πρὸς Δ. ἓνα ὠραῖον πλακόστρωτον δρόμον, ὅστις κατέρχεται τὸν λόφον ἐκ Β. καὶ εἰς τὸ ὕψος τοῦ δωματίου (GG) στρέφεται πρὸς Δ., πλαισιοῦται δὲ κατὰ τὴν ἀντίθετον τῶν οἰκιῶν πλευρὰν ὑπὸ ἐνὸς τοιχαρίου ὕψους 0.50 μ. Τοῦτο, εἰς τὸ σημεῖον τῆς πρὸς Δ. στροφῆς ἀντὶ τῶν συνήθων πλακῶν παρουσιάζει ἐν εἶδος φράγματος ἐκ λίθων τοποθετημένων ὀρθίως, προφανῶς διὰ νὰ σισματιᾷ ἐνδεχομένας κατολισθήσεις. Οὕτω τίθεται ἐν πιθανὸν ὄριον εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ζώνην καὶ ταυτοχρόνως παρέχεται ἐν στοιχείον μιᾶς κάποιας οὐρμπανιστικῆς φυσιογνωμίας εἰς τὸν γεωμετρικὸν συνοικισμὸν. Δὲν εὐρέθησαν ἄλλα δωμάτια πρὸς Ν. τοῦ δωματίου GG, ἀλλ' ἐν ἀναλημματικὸν τοιχάριον ἀρκετοῦ μήκους, προστατεῦον τὸ παλαιότερον ἀνασκαφέν εὐρύχωρον δωμάτιον AA, ὡς καὶ τὸ ἐφέτος ἀποκαλυφθὲν μικρότερον EE, κατὰ τὴν ΝΔ. ἐξωτερικὴν του γωνίαν. Ὑπὸ τὸ γεωμετρικὸν ἐπίπεδον νοτίως τοῦ GG, ἢ μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου βαθεῖα σκαφή ἀτεκάλυψε λείψανα κατοικίας καὶ σκευῆ τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων. Οἱ τοῖχοι οὗτοι συσχετίζονται πρὸς τοὺς εὐρεθέντας ὑπὸ τὰ γεωμετρικὰ δάπεδα τῶν δωματίων AA καὶ CC. Ὑπὸ τὰ λείψανα μιᾶς μεγάλης ἑλλειψοειδοῦς ἐστίας ἐπὶ τοῦ γεωμετρικοῦ δαπέδου ἀνευρέθησαν οἱ τοῖχοι δύο δωματίων τῆς τρίτης παλαιοανακτορικῆς φάσεως. Δι' ἀκριβῶν στρωματογραφικῶν παρατηρήσεων ὑπὸ τὴν μὴ μετακινηθεῖσαν ἐστίαν διεπιστώθη ἡ ὕπαρξις τοίχων, δαπέδων καὶ ὀστράκων μυκηναϊκῶν, ὑστεροανακτορικῶν καὶ τῆς τρίτης πρωτοανακτορικῆς φάσεως, τέλος δέ, πλησίον τοῦ βράχου, λείψανα προανακτορικῶν οἰκιῶν ἀντιστοιχῶν πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ὑπὸ τὸ λιθόστρωτον τῆς Δ. αὐλῆς.

Διὰ τὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὴν πόλιν τῆς Φαιστοῦ ἐπελέγη μία περιοχὴ ἐκτεινομένη εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου τῆς εὐρισκομένης ὑπὸ τὴν ΝΑ γωνίαν τῆς κεντρικῆς αὐλῆς τοῦ Ἀνακτόρου. Ὅλη ἡ περιοχὴ αὕτη ὑπέφερεν ἰσχυρῶς ἐκ τῆς κατολισθήσεως τῆς πτέρυγος ταύτης τοῦ Ἀνακτόρου. Αἱ δοκιμαὶ διεξήχθησαν κυρίως εἰς 2 γειτονικὰ μεταξύ των σημεῖα κατὰ τὴν θέσιν Χάλαρα, κατέδειξαν δὲ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς πόλεως ἐνταῦθα ἤρχισε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνακτορικῆς ἐποχῆς, εἰ μὴ ἐνωρίτερον, φθάνει δὲ κατ' ἀδιάσπαστον συνέχειαν μέχρι τῆς προκεχωρημένης ἑλληνιστικῆς.

Ἀπεκτιήθη τοιοῦτοτρόπως ἐν σταθερώτερον πλαίσιον εἰς τὴν οἰκοδομικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Πράγματι, κατὰ τὰς φάσεις τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς οἱ οἰκοδομαὶ ἐκτίζοντο κατὰ μῆκος τῆς ἀποτόμου κλιτύος τοῦ λόφου ἐπὶ διαφόρων ἐπιπέδων διανοιγομένων μεταξὺ τῶν ἐρειπίων, εἰς τρόπον ὥστε συχνὰ νὰ εὕρισκονται τὰ λείψανα τῶν ἀρχαιοτέρων οἰκοδομῶν, ἀκόμη καὶ τῶν παλαιοτάτων, εἰς ὑψηλότεραν θέσιν ἀπὸ τὰ νεώτερα κτήρια.

Κατὰ τὸ Β, τμήμα μίᾳ οἰκίᾳ ἀποτελουμένη ἐκ διαφόρων μικρῶν δωματίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν παρουσιάζει δάπεδον κεκαλυμμένον διὰ λευκοῦ κονιάματος, ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς παλαιοανακτορικῆς ἐποχῆς· μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐπληρώθη αὕτη δι' ὀστράκων καλυπτόντων τὸ διάστημα ἐνὸς αἰῶνος σχεδόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀντιπροσωπεύεται ἡ παλαιοανακτορικὴ ἐκείνη κατηγορία, ἡ κληθεῖσα «τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς». Ἐπὶ τῆς παλαιότερας οἰκίας ἐκτίσθη μιὰ νέα, εἰς ἐπίπεδον κατὰ ἐν μέτρον ὑψηλότερον, τῆς ἐποίας ἀνεσκάφησαν 2 δωμάτια κείμενα κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ εἰς διάδρομος. Τὸ μεγαλύτερον τῶν δωματίων παρουσιάζει δάπεδον ἐστρωμένον διὰ πλακῶν ἐκ γυψολίθου ὡς καὶ 2 μικρὰ θρανία, ἀρχικῶς κεκαλυμμένα δι' ἀλβαστριῶν πλακῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὐρέθησαν μερικὰ ἀγγεῖα καὶ εἰς λύχνος, χρονολογούντα τὴν κατασκευὴν εἰς τὴν Β' παλαιοανακτορικὴν φάσιν. Μία τρίτη οἰκία τῆς ἰδίας ἐποχῆς ἀνεσκάφη βορειότερον· παραπλευρῶς εὕσκεται ἐν κυλινδρῶν φρεάτιον ἀσαφοῦς χρήσεως, ἄνευ κονιάματος κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τὸν πυθμένα. Νοτίως τῆς ομάδος ταύτης καὶ ὑπεράνω τῶν πενιχρῶν ἐρειπίων τριῶν πρωτοανακτορικῶν δωματίων ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια ἐνὸς πρωτογεωμετρικοῦ συνοικισμοῦ, ἐμφανίζοντος τρεῖς διαδοχικὰς ἀνακατασκευάς. Ριζικωτέραν ἔτι τροποποίησιν ὑπέστη ἡ περιοχὴ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν. Εἰς τὸ χαμηλότερον ἀνασκαφὴν ἐπίπεδον καὶ κατὰ τὴν ἄκρην τοῦ μινωικοῦ συνοικισμοῦ, μέρος τοῦ ὁποίου εἶχε καταστραφῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐκτίσθη ἐν μέγα κτήριον, τοῦ ὁποίου ἀνεσκάφησαν τρία εὐρύχωρα δωμάτια. Τὸ μεγαλύτερον περιέχει μίαν δεξαμενὴν κτιστὴν, πλησίον τῆς ὁποίας εἶχον ἀποτεθῆ δύο ἀντεστραμμένοι πίθοι μετρίου μεγέθους· τὸ κτήριον ἦτο ἴσως ἐν ἐργαστήριον πηλίνων δισκοειδῶν ὑφαντικῶν βαρῶν, διότι ἐξ αὐτῶν ἀνευρέθη πλῆθος εἰς ὅλα τὰ δωμάτια. Μερικὰ ἦσαν ἐνεπίγραφα, ἐνῶ εἰς σωρὸς ὠμῶν ἀκόμη βαρῶν, ἐτοιμῶν διὰ τὴν ὄπτησιν, ἔκειτο ἐπὶ τοῦ δαπέδου Ἐκ τῶν εὕρισκομένων εἰς ὑψηλότερον ἐπίπεδον, κατὰ τὴν ἀνωτάτην ὀφρὺν τῆς ἀνασκαφῆς ἑλληνιστικῶν κτηρίων, ἦλθεν εἰς φῶς ἐν βαθύ φιαλόσχημον φρέαρ. Παρομοία ἐναλλαγὴ λειψάνων οἰκοδομημάτων διαφόρων ἐποχῶν παρουσιάσθη καὶ εἰς τὸν τομέα νοτίως τῆς ἀνασκαφῆς, ὅπου ἐρείπια ΜΜ κτηρίων, περιέχοντα ἀφθονίαν ὀστράκων, γειτνιάζουσι πρὸς δύο μακροῦς παραλλήλους ἀναλημματικούς τοίχους προσανατολιζομένους Β·Ν. Κάτωθεν τῆς ἄκρας τοῦ ἐνὸς ἀνεκαλύφθη ἀποθέτης ὀστράκων, χρονολογούμενος κατὰ τὴν προανακτορικὴν ἐποχὴν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παλαιοανακτορικῆς. Ὑπὸ τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην τοῦ χαμηλοτέρου τῶν ἀναλημμάτων ἀπεκαλύφθη ἐν δωματίον τῆς ἐσχάτης μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποίου διετηροῦντο τρία τοιχώματα, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν εἶχε παρυσυρθῆ ὑπὸ καταπεσόντων χωμάτων. Ἐδῶ εὐρέθη μίᾳ τσαγγέρα τύπου Πατρικιῶν καὶ εἰς ψευδόστομος ἀμφορεὺς. Ὑψηλότερον τοῦ δωματίου τούτου καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, πλησίον πάντοτε τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῶν ἀναλημμάτων, διετηροῦντο γεωμετρικὰ λείψανα, ὅπως ἐν εὐρύχωρον πλακόστρωτον δωματίον μὲ ἴχνη ἐστίας καὶ ἀφθονα ἀγγεῖα πλησίον αὐτῆς. Ἡ Β πλευρὰ τοῦ δωματίου πλευρίζεται ὑπὸ ἐνὸς γεωμετρικοῦ δρόμου διερχομένου ἔμπροσθεν ἐνὸς κοιλῶ

ματος περιέχοντος ἔν γεωμετρικὸν καὶ ἔν παλαιονακτορικὸν στρώμα. Ἡ ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἀντιπροσωπεύεται ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν λειψάνων ἐνὸς μικροῦ δωματίου εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς γεωμετρικῆς αἰθούσης, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐνὸς μεγάλου κτηρίου κειμένου εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν ἀναλημμάτων, ἔχοντος μίαν καλῶς κατεσκευασμένην κλίμακα μετὰ δύο πτερύγων, πλαισιουμένην ἐν μέρει ὑπὸ μεγάλων ὀρθογωνίων πλακῶν στηριζομένων ἐπὶ μινωικῶν τοίχων. Ἡ κλίμαξ κατέρχεται πρὸς μίαν πλατεῖαν αἰθουσαν, μὴ ἀνασκαφείσαν εἰσέτι, ἀποδίδουσαν ὁμῶς ἑλληνιστικὰ ὄστρακα Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀπουσία λειψάνων ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀστικὰς περιοχάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐρμηνεύεται προφανῶς ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Στράβωνος ὅτι ἡ Φαιστός κατεστράφη ὑπὸ τῶν Γορτυνίων κατὰ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰ. π. Χ. Ἡ σπανιότης τῶν μυκηναϊκῶν λειψάνων, τόσον ἐδῶ ὅσον καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀνακτόρου καὶ ἀντιθέτως, ἡ πληθώρα τῶν γεωμετρικῶν ἐρείπιων, μαρτυροῦν ὅτι ἡ Φαιστός ὑπῆρξεν ἐν τῶν μεγίστων μέχρι σήμερον γνωστῶν κέντρων τῆς ὀμηρικῆς ἐποχῆς. Ἐν μέρος τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῆς γεωμετρικῆς ταύτης πόλεως ἤλθεν ἤδη εἰς φῶς, κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου πλησίον τοῦ Στρωματογραφικοῦ Μουσείου, ἀπεκαλύφθησαν δὲ λείψανα ὀδῶν κατερχομένων πρὸς τὴν κάτω πόλιν, ὅπως καὶ διάφορα ἐρείπια αὐτῆς εἰς διαφόρους θέσεις, ὅπως πλησίον τῆς Ἀγ. Φωτεινῆς, τῶν Χαλάρων, τοῦ Ἀγ. Γεωργίου ἐν Φαλάνδρα καὶ τέλος ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Ἀφέντη Χριστοῦ.

Πλουσιώτατα ὑπῆρξαν ὡς συνήθως καὶ τὰ τυχαῖα εὐρήματα ἀνὰ τὴν νῆσον, ἐρχόμενα σχεδὸν κατὰ κανόνα εἰς φῶς διὰ τῆς μηχανικῆς καλλιέργειας. Μικρὸν μέρος τούτων φθάνει ἀσφαλῶς εἰς τὰ Μουσεία, διότι συνήθως οὐδὲ εἰδοποιεῖται κἄν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία, ἀλλὰ καὶ εἰς ὀλίγας δυστυχῶς περιπτώσεις εἶναι σῦτη εἰς θέσιν νῶ μεταβῆ πρὸς αὐτοψίαν, πολλῶ δὲ μᾶλλον εἰς συστηματικὴν περισυλλογὴν ἢ δοκιμαστικὴν ἀνασκαφὴν. Εἰς τὸν τομέα τοῦτον καθίσταται μᾶλλον ἐμφανὴς ἡ μεγάλη ἀνεπάρκεια τῆς Ὑπηρεσίας, ὀφειλομένη κυρίως εἰς ἔλλειψιν ἐπιστημονικοῦ καὶ φυλακτικοῦ προσωπικοῦ. Τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ὑπηρεσίαν εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὑποκαθιστοῦν οἱ ἀρχαιοκάπηλοι, οἱ ὅποιοι, ὀργανωμένοι εἰς σπεῖρας, λυμαίνονται κυριολεκτικῶς τὴν ὑπαιθρον.

Εἰς Κνωσόν, κατὰ τὰς ἐργασίας καθαρισμοῦ καὶ σιτερώσεως τοῦ Ἀνακτόρου, ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τοῦ Μουσείου Ζαχ. Κανάκη ἐν πώρινον τεμάχιον μὲ ἀνάγλυφον πάπυρον ἢ κρῖνον δυτικῶς τῆς Κλιμακωτῆς Στοᾶς. Κατὰ τὸν ἀγρὸν τοῦ κ. Φρουδαράκη εὐρέθησαν διάφορα ρωμαϊκὰ ἀγγεῖδια καὶ εἰς πολύμυξος λύχνος, κοσμούμενος δι' ἀναγλύφων φύλλων ἀκάνθης. Εἰς τὰ θεμέλια τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κατὰ γενομένης ἐργασίας εὐρέθη μία τεμαχισμένη ρωμαϊκὴ πρόχους. Ἐκ Περίδη Μετόχι Ἡρακλείου ἐκομίσθησαν 2 ΠΜ ἡμισφαιρικὰ ἀγγεῖα μετὰ 4 διατρήτων λαβῶν καὶ χαμηλοῦ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ, ὡς καὶ 3 πώματα, ἐν τῶν ὁποίων, ἀρχαϊκῶν χρόνων, φέρει ἰδιότυπον πλέγμα.

Εἰς Ἄνω Ἀρχάνες, κατὰ τὴν θέσιν Χωματόλακκος, εὐρέθη ἀριθμὸς σφαιρικῶν ὑφαντικῶν βαρῶν, εἰς τριπτῆρ καὶ τμήμα κεραμικοῦ τροχοῦ κοσμουμένου δι' ἐγχαράκτου ἰχθυοακάνθης. Ἐξ Ἀγ. Βλασίου Τεμένους ἐκομίσθησαν 4 γεωμετρικὰ ἀγγεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων δύο προχοῖσαι μὲ ὁμοκέντρους κύκλους καὶ εἰς ἀρύβαλλος.

Εἰς Γάξι Τεμένους, κατὰ τὴν θέσιν Μακράκη Μετόχι, ὅπου προφανῶς

ὑπῆρχον τάφοι ὑπὸ προπέτασμα βράχου, εὐρέθησαν δύο μικρὰ σφαιρικά ΠΜ ἄγγεῖα μετὰ ζεύγους λαβῶν διατηρήτων δις καθέτως. Τὸ ἓν φέρει ἐγγάραξιν ἐξ ὁμοκέντρων ἡμικυκλίων, τὸ δὲ ἕτερον ἐκ λεπτοτάτου πλέγματος εἰς τρεῖς ζώνας. Ὅμοῦ ἀνευρέθησαν καὶ οἱ πόδες μαρμαρίνου κυκλαδικοῦ εἰδωλίου Ἐκ τῆς περιοχῆς Ρογδιᾶς, ἐκ μὲν τῆς θέσεως Κακάσι ἐκομίσθη εἰς χαλκοῦς διπλοῦς πέλεκυς, ἐκ δὲ τῆς θέσεως Ἑλληνικὸ μία σειρά μεγάλων μινωικῶν ὑφαντικῶν βαρῶν.

Εἰς Χουδέτσι Πεδιάδος καὶ κατὰ τὴν θέσιν Φλαμπουριάρη εὐρέθη μικρὸν λίθινον ἀμφικωνικὸν ἄγγεῖον μετὰ δακτυλιοειδοῦς ποδὸς καὶ χαμηλοῦ λαιμοῦ. Ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὰ ἐκ θέσεως Μεσάρμι Κασταμονίτσας Πεδιάδος κομισθέντα λείψανα πηλίνου ἡμιελλειψοειδοῦς τομῆς διαζώματος ἢ περιθύρου, πλάτους περίπου 0.25 μ., φέροντος πλοχμοειδῆ διακόσμησιν ἐξ ἀκανονίστων βαθειῶν αὐλακώσεων. Τὸ ὅλον ἦτο χυτὸν ἐντὸς μήτρας, ἱκανὰ τεμάχια τῆς ὁποίας ἦσαν ἐπικεκολλημένα εἰσέτι ἐπ' αὐτοῦ. Αἱ αὐλακώσεις εἶναι ὀφιοειδεῖς καὶ βραχεῖαι καὶ δίδουν εἰς τὸ σύνολον, ὡς ἐλέχθη ἤδη, πλοχμοειδῆ ὄψιν.

Εἰς Κόξαρη Πεδιάδος, κατὰ τὴν θέσιν Ἀλῆ Χωράφι ἀνευρέθη εἰς τεμαχισμένος γεωμετρικὸς πίθος φέρων εἰς τὸ χεῖλος ἐγγαράκτους ὁμοκέντρους κύκλους. Ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ παραπλεύρως ἐμφανισθέντα λείψανα λιθοσιρώτου δρόμου καὶ κτιστοῦ ἀγωγοῦ κεκαλυμμένου διὰ λίθων. Ἄλλα γεωμετρικὰ ἀντικείμενα ἦλθον εἰς φῶς εἰς Νιπηδητὸν Πεδιάδος, ὅπως μικρὰ τριφυλλόστομος πρόχους, σιδηρᾶ πόρπη καὶ δύο ψῆφοι.

Ὁ ἐπιμελητὴς Κ. Δαβάρας περισυνέλεξεν εἰς Ἀστρίτσι Πεδιάδος καὶ κατὰ τὴν θέσιν Ἐμινάνη Πλάϊ ἓνα πώρινον κορμὸν δαιδαλικοῦ ἀγάλματος, ὑπερφυσικοῦ μεγέθους, ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἃν καὶ εἰς κακὴν δυστυχῶς κατάστασιν. Ἐπὶ τῶν ὤμων εἶναι ἐρριμμένον ἐπίβλημα, ἢ δὲ μέση περισφίγγεται ὑπὸ πλατείας ζώνης. Ἡ κόμη εἶναι τοῦ τύπου τῆς αἰγυπτιακῆς ὀροφωτῆς φενάκης. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ περισυνελέγη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον τὸ γυναικεῖον ἄγαλμα τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ P. Faure, BCH, LXXXII - 1958, 505.

Εἰς Μουκτάρω Πεδιάδος καὶ κατὰ θέσιν Παναγιά εὐρέθη εἰς ρωμαϊκὸς λύχνος μετ' ἐκτύπου παραστάσεως ἐρωτιδέως τοξοφόρου. Ὄρατος ἀνάγλυφος σπειρομαϊάνδρος ἐκόσμηε τεμάχιον πίθου κομισθέντος ἐκ Λύττου. Ἄλλα τεμάχια μινωικῶν πίθων καὶ σαρκοφάγων ἀνευρέθησαν εἰς Σμάρι Πεδιάδος, κατὰ τὴν θέσιν Λειβαδίτσα.

Ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων εἰς τὴν περιοχὴν Ποτάμων Ἀϊτανίων καὶ κατὰ τὴν θέσιν Γρίδια περισυνέλεξεν εὐμεγέθη γεωμετρικὴν τεφροδόχον κάλπην, ἔχουσαν πῶμα καὶ κυλινδρικὸν τρητὸν πόδα πλήρη κεκαυμένων ὀστῶν, προσέτι δὲ μίαν μελαμβαφῆ στρογγυλόστομον πρόχουν καὶ τρία κύπελλα. Τὰ ἀνωτέρω εἶχον ἀποτεθῆ ἐντὸς λαξευτοῦ τάφου.

Ὁ ἐπιμελητὴς Κ. Δαβάρας διενήργησεν εἰς Πέρι Μεσσαρᾶς ἀνασκαφικὴν περισυλλογὴν πίθων ρωμαϊκῶν χρόνων. Οὗτοι ἦλθον εἰς φῶς κατὰ διαπλάτυνσιν τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ χωρίον ὁδοῦ καὶ ἔξω αὐτοῦ. 12 ἐξ αὐτῶν, μεγάλων διαστάσεων, συναπτόμενοι σχεδὸν καὶ εἰς μίαν σειρὰν ἀπὸ Β πρὸς Ν, ἦσαν ἐντετοιχισμένοι μέχρι τοῦ χείλους σχεδὸν ἐντὸς χαμηλοῦ τοίχου ἐκ λίθων καὶ ἀσβέστου. Ὁ τοῖχος οὗτος συνήπτετο πρὸς ἄλλον, λεπτότερον καὶ ὑψηλότερον, ἀποτελοῦντα προφανῶς τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τῆς μεγάλης ταύτης ἀποθήκης. Μία μεγάλη ρωγμὴ εἰς ἓνα τῶν πίθων εἶχε στερεωθῆ διὰ σιδηροῦ συν-

δέσμου. Πρὸς Β και εἰς μικρὰν ἀπόστασιν εὐρέθησαν 3 μικρότεροι πίθοι. Δὲν κατέστη δυνατόν νὰ διατηρηθοῦν οἱ πίθοι κατὰ χώραν ὡς τέμνοντες τὴν δημοσίαν ὁδόν, ὡς ἐκ τούτου δὲ μετεφέρθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν σχεδιάζεται νὰ τοποθετηθοῦν οὗτοι ὑπὸ στέγαστρον κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου.

Ἐκ Κορυφῶν Μαλεβιζίου καὶ ἐκ τῆς θέσεως Καμινάκια ἐκομίσθησαν 5 ΜΜ ραμφόστομοι προχοῖσκαί, ἐν κωδωνόσχημον εἰδώλιον καὶ ἐν λίθινον φωλεόσχημον ἀγγεῖον. Μία μικρὰ ραδινὴ γεωμετρικὴ πρόχους εὐρέθη κατὰ τὰ ἔργα ὁδοποιίας μεταξὺ Ἀγ. Εἰρήνης καὶ Κρουσῶνος Μαλεβιζίου.

Παρὰ τὸ Ἀστυράκι Μονοφατῆου κατὰ θέσιν Ἐρμα Ἀνωγεία ἀνεκαλύφθη τάφος περιέχων ἓνα λύχνον, δύο ἀγγεῖα καὶ τεμάχια πηλίνων πλακιδίων.

Ἐκ Καπετανιανῶν Μονοφατῆου καὶ ἐκ θέσεως Μετζολατί, κειμένης ὑπὸ τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν τῶν Ἀστερουσίων Κόφινας, συνεχίσθη καὶ ἐφέτος ἡ προσκόμισις εἰς τὸ Μουσεῖον σημαντικοῦ ὀριθμοῦ ΜΜ εἰδωλίων καὶ ζωδίων. Ὁ Ἐφορος, φρονῶν ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ κορυφῆς, ἀπεφάσισε νὰ προβῆ εἰς κανονικὴν ἀνασκαφὴν κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος.

Εἰς θέσιν Κάτω Τζιγκρίνια Μητροπόλεως Γόρτυνος περισυνελέγησαν τεμάχια πίθου καὶ ψευδοστόμου ἀμφορέως ὑστάτων μυκηναϊκῶν χρόνων. Ἐκ Γόρτυνος ἐπίσης περισυνελέγησαν διάφορα θραύσματα ἀρχαϊκῶν καὶ νεωτέρων ἐπιγραφῶν.

Ὑποσχέσεις διὰ πλούσια εὐρήματα παρέχει ἡ περιοχὴ Κάτω Ζάκρου Σητείας, ὅπου ὁ ἔφορος Ν. Πλάτων προτίθεται νὰ διενεργήσῃ προσεχῶς ἀνασκαφάς. Ἐφέτος ἐκομίσθησαν ὑπὸ τοῦ βοηθοῦ τὴν Ὑπηρεσίαν κ. Ἐμμ. Φυγετάκη, ὅστις, σημειωτέον, προσεκόμισε εἰς τὸ Μουσεῖον τὰ πλεῖστα τῶν τυχσίων εὐρημάτων ἐξ Ἀνατολικῆς Κρήτης, εἰς λίθινος χρωματοτρίπτης, ἐν λίθινον ἐπίσης πῶμα ἀγγεῖου, μία βάσις διπλοῦ πελέκεως ἐκ στεατίτου καὶ τέλος μία σειρὰ ὑφαντικῶν βαρῶν. Ἐκ γειτονικῆς περιοχῆς παρεδόθησαν ἀγγεῖα τινὰ ἐσχάτων μυκηναϊκῶν χρόνων, ὡς κύπελλον καὶ κύαθος ἀσυνήθους σχήματος.

Ἐν ὠραῖον ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου ἦτο τὸ εἰς Λιθίνες Σητείας καὶ κατὰ τὴν θέσιν Βίγλες εὐρεθὲν κομψὸν μικρὸν ΠΜ ἀγγεῖον ἐκ πολυχρώμου κροκαλοπαγοῦς λίθου, κυπελλοειδοῦς σχήματος, μετὰ προχοῆς καὶ τριῶν ἀποφύσεων - λαβῶν.

Εἰς θέσιν Λαψανάρι Ἀχλαδιῶν Σητείας, προωθητὴρ ἔφερεν εἰς φῶς διάφορα ἐνδιαφέροντα ἀρχαϊκὰ ἀντικείμενα, ὅπως 2 εἰδῶλια γυμνῆς θεᾶς, κεφαλὴν ἄλλου εἰδωλίου, λύχνον καὶ τεμάχιον πλακιδίου μὲ ἀνάγλυφον ἀνδρικήν μορφήν.

Ἐξ ἄλλου, προερχόμενα ἐκ γεωμετρικοῦ τάφου εὐρεθέντος εἰς Ἀδρομύλους Σητείας κατὰ τὴν περιοχὴν Καντέμι Κεφάλι, ἐκομίσθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον διάφορα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐν θήλαστρον, δύο αἰχμαὶ δοράτων, δύο χαλκαὶ περόναι καὶ ἐν σιδηροῦν μαχαίριον.

Τεμάχια πίθων καὶ σαρκοφάγων ἐκομίσθησαν ἐκ Πραϊσοῦ καὶ ἐκ Παλαικάστρου Σητείας, θέσις Κουρεμένος, ἐνῶ ἐκ καταστραφέντος ΥΜ ΙΙΙ τάφου εἰς Σφάκαν ὁ κ. Φυγετάκης περισυνέλεξεν ἐν κύπελλον καὶ τεμάχια ἄλλου γραπτοῦ ἀγγεῖου. Κατωθεν τοῦ ἱεροῦ τῆς Πραϊσοῦ εὐρέθη εἰς μελανογάνωτος κώθων ἐφ' ὑψηλοῦ ποδός καὶ μία μεγάλη στρογγυλόστομος πρόχους κοσμουμένη διὰ στεφάνης φύλλων πλήρων μετὰ περιγράμματος. Ἐξ

οίκιας τῆς πόλεως Σητείας πλησίον τοῦ Τελωνείου ἀπειχιώθησαν 2 κορινθιακὰ κιονόκρανα καὶ μετεφέρθησαν εἰς Ἡράκλειον.

Ἐπί τῆς νηίδος Μόχλος κατ' ἀρχαιολογικὴν ἐκδρομὴν τῶν ἀρχαιολόγων Πλάτωνος καὶ Ἀλεξίου περισυνελέγησαν δύο λίθινα ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔν ὠραιότατον ἐκ φλεβωτοῦ πολυχρώμου σταλακτίτου ἐλλειψοειδοῦς μοναδικοῦ μέχρι σήμερον σχήματος καὶ ἀνοικτὸν ἄνω, μετὰ προχοῆς σχήματος βέλους, ὡς ἐπίσης ἄλλο λιθινὸν ἐκ κροκολοπαγοῦς λίθου καὶ ἐνδιαφέρουσα τεϊοδόχη ρυθμοῦ Βασιλικῆς εὐμεγέθης. Ταῦτα ἀπετέθησαν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἀγ. Νικολάου, τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν ἀσφαλῶς τα πολυτιμότερα ἀποκτῆματα.

Δύο ταφικοὶ πίθοι κατατεμαχισθέντες ὑπὸ προωθητῆρος τῆς ὁδοποιίας περισυνελέγησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιμελητοῦ Κ. Δαβάρρα εἰς Δρῆρον. Τὸ στόμιον τῶν πίθων ἦτο πρὸς Α. καὶ ἐφράσσετο διὰ λιθίνης πλακός. Ἐντὸς τοῦ ἐνὸς εὐρέθη τεμαχισμένη κύλιξ τοῦ ΣΤ' αἰ. π. Χ. Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα ἀπετέθησαν εἰς τὴν Συλλογὴν Νεαπόλεως.

Ὁ αὐτὸς ἐπιμελητὴς περισυνέλεξεν εἰς Χριστὸν Ἱεραπέτρας καὶ ὑπεράνω τῆς πηγῆς τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς διαφόρους ρωμαϊκοὺς λύχνους, ὑφαντικὰ βάρη κ. ἄ. Ἡ περιοχὴ αὕτη ἐμφανίζει ἀφθονοὺς ἴχνη οἰκισμοῦ ρωμαϊκῶν χρόνων ἐπὶ τῆς ὑπεράνω τῆς πηγῆς κλιτύος τοῦ λόφου, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἔν κατεστραμμένον δάπεδον οἰκίας μετὰ ψηφιδωτοῦ ἐκ θαλασσίων λίθων.

Ἐξ Ἀξοῦ Μυλοποτάμου ἐκομίσθη ἀγαλμάτιον γυναικὸς φερούσης ποδῆρη χιτῶνα, ἐλλιπὲς τὸ ἄνω ἥμισυ, χαμηλῶν ἐλληνικῶν χρόνων.

Εἰς τὸ Μουσεῖον παρεδόθη τέλος σημαντικὸς ἀριθμὸς ἐλληνικῶν καὶ ρωμαϊκῶν νομισμάτων καὶ ἱκανοὶ σφραγιδόλιθοι, τινὲς τῶν ὁποίων εἶναι ἀξιόλογοι.

Ν. ΠΛΑΤΩΝ καὶ Κ. ΔΑΒΑΡΑΣ